

**Un periplu al meșteșugurilor în Țara Oașului
- ouăle încondeiate din Cămârzana**

Mihaela Grigorean

*Biblioteca Județeană
Satu Mare*

Coperta 1-4: Vasile Pop - Negreșteanu

Foto coperta 4 : Ioniță G. Andron - Racșa, 1937

Fotografii: Romeo Komaromi, Emilian Moldovan, Remus Țiplea

*Biblioteca Județeană
Satu Mare*

**Carte tipărită cu sprijinul financiar al Consiliului județean Satu Mare.
Toate drepturile rezervate.**

Mihaela Grigorean

**Un periplu al meșteșugurilor în Țara Oașului
- ouăle încondeiate din Cămârzana**

*Biblioteca Județeană
Satu Mare*

*Oșenilor,
de pretutindeni...*

*Biblioteca Județeană
Satu Mare*

Mihaela Grigorean

Oșancă din Turț, trăiește la Negrești-Oaș, fiind etnolog, profesoară de Limba și literatura română și doctor în Filosofie. A publicat numeroase articole și studii din domeniul filologic, filosofic și transdisciplinar în reviste științifice de prestigiu din țară și din străinătate și în volume colective, susținând prelegeri și conferințe în diverse țări. A publicat două cărți de autor: „O hermeneutică transdisciplinară a Evangheliei după Toma”, prefață de Basarab Nicolescu, Editura Curtea Veche, București, 2014 și „Un periplu al Frumuseții în Țara Oașului – împletitul miresei”, Editura Eco Transilvan, Cluj-Napoca, 2016. Caută, uimindu-se permanent de complexitatea profundă a rădăcinilor și rânduielilor neamului oșenesc, pe care încearcă să le privegheze cu gând curat și inima deschisă...

Biblioteca
Satu Mare

**Biblioteca Județeană
Satu Mare**

Gând încondeiat

Ecuția existenței oșenești de azi: necunoscute care tind la infinit și câteva elemente cunoscute – botezul, nunta, înmormântarea, Paștele (încondeiatul ouălor), Crăciunul, danțul la ciupercă, sâmbra oilor, praznicul, Luminațiile.

Ecuția existenței oșenești se află configurată pe orbita mișcării dintre a ieși și a intra succesiv în ritual... o mărginită dezmarginire de rânduiala străveche oșenească...o tangentă incursiune în spațiului-timp dintre ceea ce este înlăuntru și în afara universului oșenesc.

Oșanul nu se întoarce acasă, ci pe pragul casei. Pe pragul casei Ființei lui, de acolo - de pe prag, contemplă muncind, orizontul deznădăcinării lui, căutându-și un ogor sufletesc de unde să-și extragă seva înapoi spre izvoare. Acolo, unde apa e limpede, curată, putând să-și oglindească chipul de azi, dar și să regăsească conturul strămoșilor care au tropotit și țâpurit flacăra vie a spiritului oșenesc, de-a lungul vremurilor, tulburată de tentația disoluției identitare.

Oșanul deschide ușa casei lui pe dinlăuntru, invitându-se pe sine, la el în casă, de câteva ori pe ani: la nănași, la colindat, la cinstea miresei, la hram...

Oșanul de azi nu mai trăiește în Țara Oașului. El trăiește în Țara Dorului.

Oșanul de azi are o identitate paradoxală: el este o prezență absentă în satul său.

Țâpuresc, deci exist.

Tropotesc, deci exist.

Aproape sau departe, aici - în sat, acolo - în străinătate, țâpunitura și danțul dislocă rădăcinile, transmutându-le în cerul sufletesc al oșanului.

Împchistresc ouă de Paști, deci exist.

*Ornament cu dinții de lup cioplit în lemn de Vasile Pop, Negrești-Oaș, 2016 – detaliu de pe o poartă cu boc tradițională din Țara Oașului
Foto: Romeo Komaromi*

Unde s-au ascuns meșteșugarii Oașului?

Meșteșugarii Oașului nu s-au ascuns de privirile curioase, ci s-au ascuns de pericolul transformării firescului gest care lucrează creator în bioritmul său, în automatismul impus de un program fix, rigid, instituționalizat prin vizite tematice, turistice sau de promovare artificială, ocazională, creată de evenimente social-comunitare, politice... de interes superficial...

Zestrea Oașului este cuibărită acolo... în micile încăperi-anexe, pe care meșteșugarii nu îndrăznesc să le numească ateliere, fiindcă e un cuvânt prea pretențios pentru munca atât de simplu și spontan integrată în viața lor cotidiană și în curgerea obișnuită a timpului...

Târgurile de meșteșugari promovează produsul final, rupt de contextul facerii lui... artefact lipsit de suflul trudei și energiei afective care umple actul de creație cu dulceața vorbelor și a gândurilor ce însoțesc fiecare etapă a realizării unui vas, a unei curele din piele, a unui clop, a unei cizme, a unor zgârzi din mărgelă...

Zestrea Oașului este cuibărită acolo... în micile încăperi-anexe ale inimii lor...

Meșteșugarii Oașului pot fi întâlniți doar călătorind în inima și pulsația satelor și răscolind ungherele ulițelor care se pierd între dealuri și văi. Pentru acest tip de experiență, e nevoie de timp. Dar nu de un timp cronologic. E nevoie de un timp interior al duratei infinite dintre tresăririle inimii și clipele oprite în loc de intensitatea și intimitatea trăirilor.

Un periplu al meșteșugurilor în Țara Oașului implică spiritul de aventură și insolitul unor întâlniri spontane, nefiind un traseu turistic clasic, al reperelor clare, precise, ci mai degrabă **un itinerariu pentru memoria inimii**. A căuta meșteșugarii din satele oșenești echivalează cu a fi uimit, inte-

rogat și tulburat gășind, încă în vremurile de azi, oameni pasionați și entuziasmați că pot arăta ce știu și iubesc să facă prin meșteșugul lor. Dăruire deplină și necondiționată. Dăruire în sensul angajamentului total în viața comunității. Azi, mai poți întâlni în satele din Oaș, oameni înzestrați cu destoinicia și măiestria unor artiști veritabili ai meșteșugului tradițional: hămarii și curelarii din Racșa – Dumitru Tomii și Vasile Țiplea; fierarii din Vama – Cseh Attila și Ștefan, din Trip – Bandi Mihai, din Certeze – Bondi Vasile; meșterul olar Geza Istvanfi și soția sa Emma, decoratoarea vaselor de lut; țesătoarea Maria Dorlea din Bixad; săboițe și meșterițe cu mărgelă, aproape în fiecare casă, familia Ionici, Mărie lui Butuzaru din Cămârzana, Maria Pui din Racșa; Mare Ana - Mama Păpușilor din Bixad, Maria Finta din Tur – creatoare de mărgelă, ii și produse artizanale, creatoare de mărgelă din Batarci, Alina Negru, Maria Poptile, din Negrești-Oaș; origami – Dani Crișan din Vama; creatoare de cununi – Maria Negru și Viorica Puti din Batarci, Ana Pop din Turț; dulgheri și sculptori în lemn – Vasile Pop din Negrești, Grig Bâzgașu din Cămârzana, Toma Poptile din Racșa, Mone Violet din Batarci, Vasile Dragoș din Turț Băi; pălărierul Mihoc Petre din Certeze, morarul Văsălie Ion din Cămârzana...

... și meșterițe care încondeiază ouă... le împătchistesc mândru ...

Meșteșugarii Oașului și-au luat meșteșugul în mâini precum și-au luat viața în mâini... cu sau fără ucenici...

Noi suntem primii lor ucenici... cei care îi căutăm...

Ei se ascund în ascunzișul inimii lor.

**Haideți să le arătăm prețuirea noastră căutându-i...
... ascunzându-i în ascunzișul inimii noastre...**

**Biblioteca Județeană
Satu Mare**

Foto: Mihaela Grigorean, Cămârzana 2016

Excurs 1

Contribuții la aprofundarea obiceiurilor din timpul perioadei pascale - Ouăle „împchistrite” din Cămârzana (Țara Oașului)

- Ciprian Emanuel HONCA
Doctorand la Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca,
oșan din Boinești, Țara Oașului

Prin sărbătoarea Paștelui, creștinii comemorează patimile, moartea și învierea domnului nostru Isus Cristos, care jefindu-se pe cruce și-a dat viața pentru răscumpărarea păcatelor noastre, dar care biruind moartea a înviat a treia zi. Numai că, așa cum deja cercetătorii au început să remarce cu mai mult de un secol în urmă, unele obiceiuri practicate de țărani noștri în această perioadă nu au nicio legătură cu dogma creștină relatată în cărțile sfinte. Ele sunt considerate și/sau sunt reminiscențe ale unor sisteme de credințe aparținătoare neamurilor ce au trăit înaintea noastră, din a căror ideologie am moștenit și noi o parte. Literatura de specialitate le-a denumit rituri precreștine sau rituri păgâne. Rezultatul preluării lor parțiale de către creștinism sau mai bine zis asimilarea lor după neputința de a le eradica, este ceea ce Mircea Eliade numește creștinism cosmic¹ și pe care o consideră specifică pentru sud-estul Europei. Cert este că omul, înzestrat dintotdeauna cu rațiune, într-o continuă contemplare a ceea ce-l înconjoară, a încercat din cele mai vechi timpuri să explice originea lor, să identifice punctul de pornire care a declanșat totul. Astfel tot contemplând natura și ceea ce se regăsește în ea, el nu a putut găsi altă explicație în existența unei lucrări atât de splendide, decât prin intermedierea de către forțe supranaturale, divine, a ceva ce depășește cu mult condiția umană. O analiză interesantă a acestui fapt o găsim la Vasile Tudor Crețu², care consideră că omul în continua lui analiză a fenomenelor înconjurătoare, uimindu-se și totodată fascinându-l, a văzut în ele manifestări divine, supraomenești. Dar cum rațiunea omului nu putea concepe divinitatea altfel decât sub chipul lui, s-a început un proces de antropomorfizare a naturii³. Elementele din Cosmos devin zeități, iar fenomenele înconjurătoare manifestări ale lor (trăznete, furtuni ș.a). În reversul medaliei, prin natura antropomorfizată, care se naște primăvara, ajunge la maturitate vara, moare iarna, doar ca să reînvie primăvara, s-a ajuns la „naturalizarea” vieții umane. Viața umană a ajuns să fie privită la fel ca cea a celorlalte elemente din natură (astre, vegetație, anotimpuri), înscrise într-un proces ciclic de naștere, moarte și regenerare (renaștere). Astfel și pentru om nașterea, viața și moartea devin trepte pe care le parcurge doar pentru a renaște (învia).

Au apărut unele sărbători și rituri periodice, fie în cinstea acestor zeități, fie dintr-o teroare față de manifestările lor

Foto: Mihaela Grigorean, Cămârzana, 2016

(trăznete, grindine, secete), care erau considerate pedepse. Mircea Eliade pune sărbătorile în contextul comemorării unui timp mitic, sacru, petrecut într-un *illo tempore*. Oamenii repetând acțiunile săvârșite de eroi și zei la începuturile lumii – în opinia autorului – se repetă și se reactualizează acel timp sacru.⁴

În structura Sărbătorilor Pascale se află reminiscențe ale sărbătorii Anului Nou, sărbătorit la echinocțiul de primăvară, când natura renaște și începe sezonul agrar. Omul de-a lungul timpului analizând minuțios ritmurile cosmice, a ajuns să observe unele constante, cărora binenteles că le-a dat conotație mitologică. Printre ele amintim echinocțiul de primăvară, moment în care ziua este egală cu noaptea, iar în transpunere mitologică forțele Răului și a Binelui sunt egale.⁵ După cum bine a remarcat și Ion Ghinoiu⁶, în decursul anului sunt „patru zile unice: echinocțiul de primăvară și de toamnă, solstițiul de vară și de iarnă, ale căror răsărituri și asfințituri de soare erau considerate momente critice pentru călătoria aparentă a astrului în jurul Pământului” și care „se celebră cu mare fast”.⁷ Soarele antropomorfizat, întinereste și îmbătrânește pe parcursul unei zile, respectiv se naște, trăiește și moare pe parcursul unui an. Se naște la solstițiul de iarnă, când este mic, ca și ziua, crește și devine suficient de puternic la echinocțiul de pri-

1 vezi Eliade Mircea, *Aspecte ale mitului*, Ed. Univers, București, 1978

2 vezi Crețu Vasile Tudor – *Ethosul folcloric – sistem deschis, Existența ca întemeiere*, Ed. Univ. De Vest, Timișoara, 201

3 Cerul înstelat devine zeul Uranos, Pământul devine Gee – zeița mamă, ș.a.

4 vezi Eliade Mircea – *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol I-IV, Ed. Polirom, Iași, 2015

5 alternanța zi-noapte a fost interpretată drept o luptă dualistă dintre bine și rău (lumină și întuneric), care se desfășura pe parcursul unui an și în care balanța se înclină când de o parte când de alta a forțelor. Echinocțiile – momente când ziua este egală cu noaptea – marchează în termeni religioși momentul de cumpănă când forțele binelui și ale răului sunt egale, iar omul prin sărbători și rituri a simțit nevoia să intervină ca să incline balanța în favoarea binelui.

6 Ghinoiu Ion, *Vârstele timpului*, Ed. Meridiane, București, 1988

7 Idem, p. 6

măvară, când ziua este egală cu noaptea.⁸ Transpus în idei religioase acest moment (echinocțiul) devine un soi de hotar (puterile fiind egale, orice este posibil), sau se „înregistrează o adevărată ruptură de nivel între ceea ce a fost și ceea ce urmează să fie”⁹. Această perioadă este socotită una critică, în care totul este posibil. Există credința că în această perioadă morții revin pe pământ și se întorc la vechile locuințe unde vor sta câteva zile. Cei de acasă îi ospătează, îi cinstesc și îi conduc înapoi la cimitir. Numeroase rituri funebre au pătruns în sărbătorile pascale din această credință. Astfel apar obiceiuri precum Lioara sau Jocul pe morminte, un joc ce începe la cimitir și pe urmă continuă în tot satul surpinsă în Odaia Bursucului, jud. Vaslui și care are loc în a doua zi de Paști, cu scopul de refacere a echilibrului dintre cele două lumi.¹⁰ În Joia Mare „după credința locuitorilor din satele Munteniei și Olteniei, morții vin în fiecare an în această zi la vechile lor locuințe.”¹¹ „În Basarabia, Moldova, Bucovina, Transilvania de Nord-Est și Maramureș, românii țin o sărbătoare, Paștele Blajinilor sau Rohmanilor. Obiceiul e că femeile, la Paști, adună cojile de ouă și le dau pe gărlă, pentru ca și Blajinii, care sânt „pe lângă mare și supt stăpânire păgână” să afle că e Paște.

Foto: Remus Țiplea, Cămârzana, 2016

8 Idem, p. 42

9 Idem, p. 48

10 Pentru mai multe informații vezi Ghinoiu Ion, *Cultul morților la români*, Ed. Biblioteca Bucureștilor, București, 2001, pp. 17-18

11 Ghinoiu Ion, *Vârstele...*, p. 168

12 apud. Theodor Speranția, în *Dacoromania, Buletinul „Muzeului Limbei Române”*, condus de Sextil Pușcariu, Cluj Napoca, Anul II, 1921-1922, p.861

13 Apud. S. Fl. Marian în Ghinoiu Ion, *Vârstele...* pp. 171-172

14 Ghinoiu Ion, *Vârstele ...*, p. 164

Sărbătorită preponderent, în Europa de Sud-Est, această sărbătoare are la bază pomenirea celor decedați și anume a rudelor și prietenilor apropiați. De Paștile Blajinilor credincioșii vizitează mormintele rudelor/ apropiaților de la cimitire, le aduc în ordine, iar după slujbă preoții săvârșesc sfințirea lor. Prin alte locuri, oamenii se duceau în cimitire, aici bocindu-și morții, dând de pomană și depunând ofrande pe morminte”¹². Mai există obiceiul în unele sate românești ca tinerii să meargă în zorii zilei și să aducă butuci din pădure cărora să le dea foc în cimitir. Fiind o perioadă critică apar și unele manifestări dintr-un cult al strămoșilor. Astfel cete de mascați (care simbolizează strămoșii) realizează unele rituri apotropaice pentru alungarea spiritelor rele, strămoșul neamului fiind considerat protectorul familiei. Strigatul peste sat, un alt obicei din cultul strămoșilor are loc în această perioadă unde un flăcău sau doi aleși de către popor - simbolizând strămoșii - dezbat și destăinuie în public toate abaterile locuitorilor. „Strigatul peste sat, care se desfășura seara înspre joimari sau în seara Sâmbetei Paștelui, era un obicei încă viu.. Un singur fecior ales pentru un an, numit Voevoda Țiganilor. Obicei consemnat în zona Clujului, dă posibilitatea fiecărei fete sau fecior să comunice Veovodei

Țiganilor abaterile pe care le-a constatat de-a lungul Postului Mare. În sâmbăta Paștelui după ce se însera bine, feciorii se strâneau în fața bisericii iar Voevoda se urca, în sunetele puternice produse de clopot și toacă în vârful unui pom înalt. Ajuns în vârf, clopotele și toaca încetau, iar Voevoda începea să strige cu voce tare...”¹³

După cum am amintit, multe popoare preistorice sărbătoreau înnoirea anului în această perioadă. „În structurile ființei umane începutul anului se leagă de debutul anului călduros. Fără reforma calendarului roman din anul 153 î.e.n., majoritatea popoarelor lumii ar fi celebrat probabil [și astăzi] Anul Nou în cursul primăverii.”¹⁴ O seamă de obiceiuri au rămas în tradițiile noastre care privesc acest aspect. Prin Anul Nou

se înțelege înnoire, renaștere; moartea Anului vechi și nașterea Anului Nou. Astfel țărăncile noastre, repetând arhetipul străvechi, văruiesc casa, adună și aprind gunoaiele, curăță casa și gospodăria, poartă obligatoriu haine noi la biserică, ate sugerând perfecta simbioză a omului cu natura, care odată cu anul se înnoiește și el. În această perioadă se înnoiesc sau se fac și unele legăminte: cunoaștem obiceiul numit prinsul suratelor și al fărtașilor, prin care fetele și feciorii devin frați de cruce. Pe urmă obiceiul ca finii să-și viziteze nașii și să le ofere unele daruri simbolice (oluri, colaci).

În această perioadă se organizau și unele rituri de fertilitate, având în vedere sezonul agricol ce urmează să înceapă și care reprezenta un aspect deosebit de important, chiar fundamental al vieții. Dintre riturile care s-au păstrat până în zilele noastre amintim Plugarul, Udătoriul sau Tânjeaua, toate sărbătorind cel mai harnic plugar, care iese primul pe câmp la arat. Mai amintim și ziua de Sângiorgi, când sătenii merg să are de pomană la cei mai nevoiași din sat. Legat de acest cult mai putem aminti unele alimente specifice gătite în această perioadă din făină de grâu, rod al muncii câmpului, alimente simbolice, ce aveau valoare sacramentală (pasca).

Un argument esențial în expunerea noastră legată de rădăcinile străvechi de deschidere a anului nou agrar peste care s-a suprapus sărbătoarea Paștelui este denumirea de Ostern sau Easter a sărbătorii Paștelui la popoarele germanice, denumire ce se inspiră din comemorarea zeițăii *Eostre*, *Ostare*, *Ostara*, *Ostern*, *Eostra*, *Eostre*, *Eostur*, *Eastra*, *Eastur*, *Austron* sau *Ausus* (Zeița Mamă a fertilității, reînvierii și zorilor). Mai mult, emigranții germani din America au popularizat un obicei din acest cult, identificarea zeițăii cu iepurele (datorită principiului fertilității care caracterizează atât animalul cât și zeitatea), iar iepurașul care face ouă¹⁵ a ajuns astăzi un simbol global al Sărbătorii Paștelui.

Foto: Mihaela Grigorean, Cămârzana, 2017

Pască și ou împchistrite de Paști în Cămârzana
Foto: Remus Țiplea, Cămârzana, 2016

¹⁵ Iepurele simbol al fertilității, iar oul simbol al regenerării, sunt cele două principii esențiale ale zeițăii

Foto: Mihaela Grigorean, Cămârzana, 2016

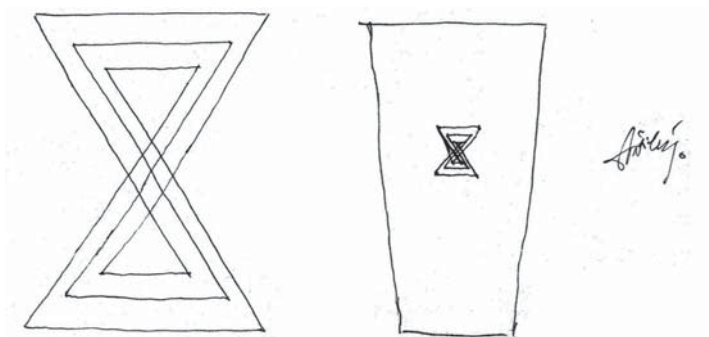
Excurs 2

Despre începuturi și facerea lumii

- **Ana Cicio**
Poetă și scriitoare, jurist și cercetător în domeniul etnografiei și folclorului,
oșancă din Negrești-Oaș (Țara Oașului)

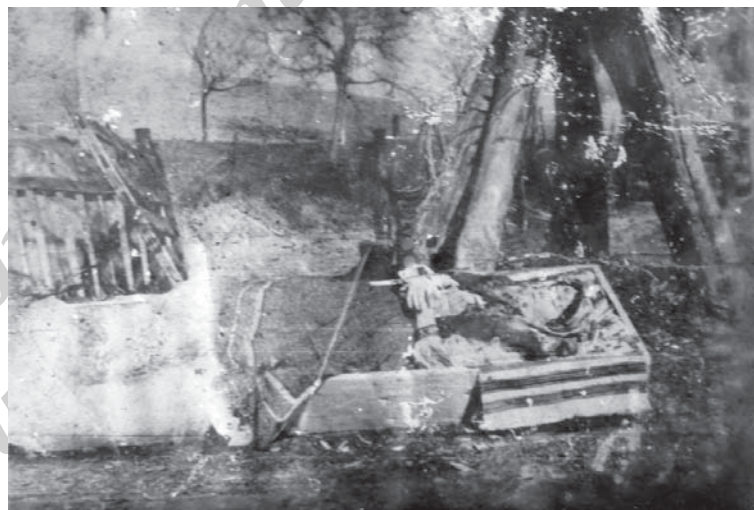
La începutul începutului, pe apele cele tăcute apăru Găinușa în cuiarul căreia abia se născu Timpul¹⁶ ... și Ciobanul cu turma lui de stele arzânde¹⁷ ... și Lebăda în zbor lin prin cereștile căi...și Lumina ce țâșni peste lume, "din cel grăjduț de aur" cum spun colindele noastre... Înaltul se dezvălui aprig într-un tumult de sunet și culori, trosnind din încheieturi aștrii ce-și căutau calea pe cer, și Timpul începu a curge prin firele Torcătoarelor. "După ce iese Găinușa se fă așa pe cer, peste cer, Calea lui Troian cu paiile. Am auzât din bătrâni că și-o pierdut paiile pe cale"¹⁸

Acest semn se face pe „copârșeu” cu creionul sau cu vopsea, pentru ca „să nu se mai întoarcă moarta acasă, că așe-i făcută, că oridiund’-i porni tot acolo agiungi.”¹⁹

Tot Suflul Înaltului pare a adăsta în această superbă imagine a Căii Lactee cu întreaga ei pleiadă de stele "pierdute pe cale". Simbolistica "căii rătăcite" o regăsim încifrată într-o emoționantă încărcătură de mister și sublim pe ceramica culturii neolitice de la Vădastra, ori pe ouăle "scrise" cu însemne vechi la Cămărzana (Țara Oașului), sau în Bucovina. Impresionant este faptul că mâna creatoare a Femeii, ce an de an aduce în lumea noastră Timpul Sacru, făcându-ne contemporani cu nașterea lumii, a știut să cuprindă "necuprinsul" meandrului, șerpuind între Ființă și Neființă, în contextul regenerativ al Apei, unduind lin spre o nouă Renaștere. De altfel până nu demult în Țara Oașului (Turț, Racșa, Moišeni) pe sicrie (numite în partea locului "sălaş") se marca un semn, numit „drumul vieții”, simbol al veșniciei, al „firului care nu se rupe”, compus din două grupuri a câte

trei linii paralele, unite între ele, la capete, prin linii diagonale, simulând o țesătură de drumuri întretăiate, pe care se poate merge la infinit; desigur că acest motiv trebuie pus în legătură cu prezența lui în toate culturile mediteraneene, cum tot așa de bine poate să fie încărcat și cu dorința celor vii de a împiedica „dalbul de pribeag” de a reveni printre pământeni.²⁰ De asemenea tot în Oaș (Cămărzana, Racșa) era obiceiul de pune în sălaşul celui plecat un ou împistrit, pentru a fi apărat în trecerea lui prin Porțile Vănilor, de "duhul cel rău". Mai exista și credința că oul roșu pus în mâna celui decedat în zilele Paștelui era un semn că a trecut "pragul" în Ziua Învierii, când cerul este deschis, iar păzitorii Vănilor îl lăsau să treacă, fără ai cere socoteală pentru păcatele lui.

Fotografie veche din Cămărzana – sicriu în care se află ouă încondeiate

Remarcăm în simbolistica semnelor sacre înscrise pe oul împistrit și pe acela al cocoșului, simbol solar, prezent în toate mitologiile, "întruchipând lumina cu toate valențele ei cosmice și spirituale"²¹ În credințele românilor cocoșul e un animal apotropaic, apărător atât împotriva spiritelor rele, cât și împotriva bolilor de tot felul.²² El este cel care – prin cântecul său - alungă înapoi în morminte strigoi și duhurile rele cuibărite prin cotloanele nopții; tot el – spun bătrâ-

16 Din cele 7 stele ale Pleiadelor – simbol solar atlantic - țărani formează o constelație aparte numită Cloșca cu Pui sau Gainusa sau Stelele Ciobanului. De "Găinușă" sunt legate vechi credințe și eresuri inclusiv cele privind "Cloșca cu Pui de aur" din Tezaurul de la Pietroasa. Rombul constelației LIRA este ușor de identificat pe cerul nopților, aflându-se alături de „crucea” Lebedei, și linia șerpuindă a Dragonului. Țărani cunosc constelația Lirei sub numele de „CIOBANU CU OILE”, în care steaua Vega este "Ciobanul" iar restul de patru stele sunt oile.

17

18 Ion Mușlea – *Cercetări etnologice în Țara Oașului și la minerii din nordul Transilvaniei*, ed Dacia xxi, 2011,

19 Drumul crucii pe sicriul Tiției Paul, 78 de ani; ACFC 9999, Locul: Cămărzana, Județul Satu Mare, Data: 1 iulie 1977, Interlocutor: Tamaș Poșca (meșter), 77 de ani, Cercetător: [student] Vasile Filip, în *Rituri de trecere din Țara Oașului*, corpus de texte, Selecția și transcrierea textelor, Prefață, glosar și indici de Eleonora Sava și Maria Candale, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2011, p. 316.

20 Romulus Antonescu – *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, ediție digitală 2009, litera L "Labirint"

21 Ivan Eseev – *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, edit Amarcord 1989, fila 89

22 Idem op cit

nii - este cel care va vesti cea din urmă Zi a Lumii, lăsând Umbrele să cadă în torente peste cerurile noastre răzvrătite. Vechi credințe leagă însemnele solare "scrise" pe oul pascal de "găinușa cerului", purtătoare a Oului Cosmic, pe care o regăsim în colinde "desferecând porțile" Hiperboreei și deopotrivă trezind din "somnia cel greu" (inițiativ desigur) pe "stăpâni curților".²³ *Găinușa* este asemuită Păsării Phoenix, fiind descrisă de prof Densușianu ca având un pat, sau un leagăn, umplut cu pietre prețioase, în mijloc se vedea o piatră mare albastră de forma unui OU...pasărea Phoenix era consacrată Soarelui. Când i se apropia sfârșitul își făcea un cuib din ramuri și plante frumos mirositoare, după care se așeza în el și își termina viața. Din măduva sa se forma un OU din care ieșea un nou Phoenix. Prima grijă a noului Phoenix era să ridice cuibul tatălui său și să zboare cu el până la altarul Soarelui, unde îl ardea²⁴.

Foto: Remus Țiplea, Cămărzana, 2016

Ea Pasărea Phoenix - purtătoarea Oului Cosmic - cea cu „penițe zugrăvite / cu ochii-n cap de pietre scumpe”, va salva chintesența învățăturilor sacre hiperboreene, într-un ritual de vindecare a lumii și regenerare a vieții, folosind întocmai ca țărâna noastră de azi, puterea tămăduitoare a „apei vii”, cea care - spun bătrânii - sfarmă neputința și bolile,

pregătindu-ne pentru o nouă naștere. Un bloc de marmură inscripționat, descoperit la Constanța, confirmă atributul regenerării, al renașterii măiestrei păsări: *TORPIMA EPI PHANISKE*, adică *Aleșii (cei Buni) vor renaște*.²⁵ După Adrian Bucurescu, lui Apollon i s-a mai spus și *Bassaraves*, adică "cel care trece peste apă", "plutitorul", "zburătorul", "pajura"; și pentru că Zeul a înviat, a renăscut și a predicat el însuși renașterea sufletelor, era reprezentat simbolic ca o Pasăre Măiastră cu semnul divin (crucea) în cioc. ...ca Păsări de aur, zeii daci apar în Tezaurul de la Pietroasa²⁶.

Nunta ca rit de trecere păstrează și ea reminiscența unor ritualuri străvechi ce țin de cultul solar - stranii și de neînțeles pentru omul modern - ce vin înspre noi din adâncul mileniilor, cum ar fi acela al "danțului găinii", ori cel al "trecerii mirilor pe sub cununa de bărbinoacă" la Racșa²⁷, sau "colacul soarelui" prin care priveau mirii de pe pragul bisericii spre Soarele Tată (Moșeni), obicei consemnat de Ghe Focșa în "Spectacolul nunții în Țara Oașului". Momentul aducerii găinii "cătinaș" la masa mirilor, prin scoborârea "socăciței" de pe Prag, marchează ritual așezarea în aceeași matrice a Timpurilor noi și vechi, unind astfel căile Oului Cosmic.²⁸ De altfel însăși împletitura capului la tinerele din Oaș, având aspectul unei site foarte dese, fie că era împodobită cu așa numitele *pletence*, fie că se așeza peste împletitură o cunună, aduce cu ea imaginea familiară a Marii Zeițe Pelasge purtătoare de simboluri cosmogonice, întâlnite încă pe întreg arealul Oașului în geometria cusăturilor (*brăduțul, heliile, unda apei, spirala*, sau altfel spus *Arborele Cosmic, Roata, Apele Primordiale și Ascensiunea*), pe lemn (*dinții de lup, zig-zagul, rozeta, vârtelnița*), pe ceramică (*unda apei, cocoșul, omul, crucița*). Toate aceste ritualuri simbolice legate de trecere și prag sunt menite să ne însoțească în lungul și încercatul nostru drum spre căutarea sinelui, vindecare și regenerare. În societatea românească nunta este preludiul și urmarea morții, dragostea însăși fiind o pierdere de sine similară morții. Privită cronologic nunta este reparația morții, așa cum facerea lumii este punerea în ordine a haosului inert, cu alt cuvinte revitalizarea lui; atunci și nunta devine o sustragere din fața provocării morții.²⁹ Din Oul cel născător de ceruri și stele se făcu - mai apoi - Pământul "prionit de patru stâlpi de argint" și o osie de aur³⁰, ce atunci în acele vremuri bătrâne a fost "măsurat" și "îmbulzât", ridicându-se astfel munți și dealuri, numite încă de atunci *gruie*,

23 Într-un colind cules de G. Dem. Teodorescu în Poezii populare române, București 1885: *cui sunt Doamne ceste case / Oi ler oi, dai Ler oi Doamne/ Așa nalte, minunate / Cu porțile ferecate / Cu lanțuri de fier legate / Stoborâte pe de-o parte / Cu stobor de siminoc / Cu streșini de busuioc ?*

24 N. Densușianu în Dacia Preistorică, vol. 4 cap. „Fibula în formă de Fenix din Tezaurul de la Pietroasa”, ed. Obiectiv, Craiova

25 Adrian Bucurescu, Dacia Secretă, editura Arhetip 1998, pag 119

26 Adrian Bucurescu, Dacia Secretă, editura Arhetip 1998, pag 119, 122

27 Tradiții și obiceiuri consemnate de Ioniță Andron în cap "Înstruțatul miresei" în cartea Racșa, locuri și oameni, editura Gutinul 2001,

28 Variantă a "danțului Găinii în Oaș: Faceți-mi loc coconăși / Să mă duc cătinaș / Cu gaina la nănaș / Faceți-mi un loc mai larg / Să mă scobor de pe Prag / Să mă duc cu găina / Să o dau la nănaș

29 Victor Kernbach - Universul mitic al românilor, ed. Științifică 1994, pag 202

30 Într-o colindă din Oaș: *De când Domnu s-o născutu / Domn din ceriu / Și pământu l-o făcutu / El bine l-o prionitu / De patru stâlpi de argintu / Și ceru l-o împodobitu / Tăt cu stele mărunțele / Și cu luna între ele / Cu soarele strălucind / Tăt pământu luminând*

gruiețe, măguri, bulzuri, ouțe...³¹ Tot în Oaș există credința că și astăzi Pământul născut din Ou "stă", plutește pe unda Apelor Primordiale; "pe apă săm noi - spun bătrânii - câteodată, cândva, cândva se clatină pământu ..atunci se-ntorc peștii...pe trii pești stă pământu, mari câtu-i lumea"³²

Un mit cosmogonic exclusiv românesc - după Victor Kernbach - redă sugestiv imaginea ~creșterii pământului din "sămânța de pământ" adusă de pe fundul Apelor Primordiale; pământul crește deci din sine însuși în virtutea unei entelehii și el de fapt nu este pământul ci Lumea, așadar cosmosul care se dilată, așa cum se dilată în concepția modernă universul³³. La Cămărzana există un loc de o serenitate impresionantă numit "Ouțul", care pe lângă faptul că îți sugerează imagini legate de Oul Primordial, de Cuibare Stelare și Ouă din Piatră, adică de „cărămizi” aflate la fundamentul Universului, așa cum îl știm noi astăzi, pare a fi și spațiul pur de consacrare a "insulei de piatră" acolo unde „măicuța din piatră” a născut „pruncuț din piatră”³⁴. "Ouțul" ivit atunci la începutul lumii, sau poate chiar mai înainte, ne aține calea cu amintirea unui Rai pierdut prea devreme, cu rânduiele, rosturi și pravile scrise sub cumpăna altor zodii, cu stele arse pe lutul, ori piatra, ori iarba unor ceruri bătrâne. "Ouțul", "Geamăna", "Cetățuia", "Cremeana", "Ursoii", "Măgura", "Tâmpa", "Somosul", "Belavara", ca și mulțimea de dâmburi, gruițe, bulzuri, răspândite pe întreg arealul oșenesc, aduc în lumea noastră misterul unor timpuri mitice. Ele sunt "pietrele martori" cum ar spune prof. Eliade, având "calitatea de scară ce unește Cerul cu Pământul"³⁵, întocmai scării cu fuștei ce innobilează încă oul împistrit la Cămărzana.

Scara este un simbol al ascensiunii sau coborării, o imagine mitopoetică a legăturii dintre cer și pământ, dintre lumea de aici și lumea de dincolo. Este apropiată simbolismului arborelui lumii și sinonim al funiei, lanțului sau curcubeului. Scara ca punte între cer și pământ apare în momentele critice ale evoluției lumii, când sunt oficiate ritualurile de stăvilire a degradării cosmosului și transformării lui în haos, apelându-se în acest scop la forțele cerului...în credințele poporului român *Dumnezeu are scări de suit și de coborât*³⁶ Pe oul încondeiat de la Cămărzana scara ni se relevă a fi vie, neîntreruptă, asemenea colindelor *fără sfârșit și fără sfârșire*; pare a fi calea necurmată, neîntoarsă în căutarea Sinelui, în afara Fiindului și a Ființei, sau poate dincolo de acestea... *din, dinspre și înspre Veșnicie*. Scara este prin natura sa ase-

Pieptar vechi de cămeșă femeiească din Oaș, decorată cu scară în cale rătăcită. Foto: Mihaela Grigorean

muită Axei Lumii, și cred că nu întâmplător, Femeile creatoare de minuni de la Cămărzana încadrează scara cu fuștei altor simboluri, la fel de vechi, care la rândul lor sunt menite a lega Pământul Mamă de Cerul Tată: *Brăduțul* în chip de Arbore Cosmic, *Grebla* desprinsă din centura constelației Orion, *Spirala* ca embrion al ciclurilor cosmice (naștere, trecere, renaștere) *Pupii* sau *Picățelele* însemn vechi, ce cred că are legătură cu "sămânța de pământ", ori mai bine zis cu "sămânța de stea", germen ce a dat naștere Terrei. Bătrânii cred că galaxia noastră se numește „Calea Laptelui”, deoarece a fost albită de laptele vărsat din Cobilița Ciobanului (Lebăda) cu care omul necăjit a vrut să lovească pe Balaur (Dragonul) în drumul său spre Dumnezeu. Se spune că un om supărat pe faptul că Dumnezeu a despărțit cerul de pământ, urcându-l atât de sus încât nu-l mai putea atinge, a mers în căutarea Lui, cu rugămintea de a-l „scobori” mai aproape de pământ. „Pe drum, în văzduh, unde bate vântul turbat s-a întâlnit cu Necuratul, care a încercat să-l împiedece să urce mai sus în cer, trecând peste domeniul și voința lui”. În lupta ce a urmat - continuă legenda - fiecare dintre cei doi sau folosit de ceea ce aveau la îndemână: omul necăjit a zvrălit cu uneltele de care se folosea în gospodărie, precum și cele

31 Imaginea creațiunii într-un colind din Oaș: Pe pământ am fost mânat/De Domnuțu pre înalt/Să-l măsoar în lung și lat / Aflai pământ că-i mai mult / M-am păzât / L-am îmbulzât / Dealuri și văi am făcut.

32 Ion Mușlea - Cercetări etnologice în Țara Oașului și la minerii din nordul Transilvaniei, ed Dacia xxi, 2011, fila 211

33 Victor Kernbach - Universul mitic al românilor, ed. Științifică 1994, pag 195

34 Într-un colind din Rața (Oaș): Scoală gazdă nu dormi / Mă corindă-mă doamne mă co / Decât scoală slugile / Să măture curțăle / Cât gunoiu măturară / Tăt pe piatră-l aruncară / Piatra-n patru să crăpară / Pruncuț de-aculu zburară / De-așe mare nici pe mare / Cât cunoga stogului / Cât roțița fusului / Și-o cântat ca îngerii / Și-o zburat ca porumbii

35 Mircea Eliade, *Tratat de Istorie a Religiiilor*, editura Humanitas 2005, pag 243.

36 Ivan Eseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, editura Amarcord 1998, pag 420

două Care în care le-a pus, iar Necuratu cu ceea ce avea în desagă. Obiectele aruncate, precum și făpturile folosite în luptă au luat forma constelațiilor, adică acele grupuri de stele numite în popor: *Carul mare și Carul mic* (Ursele), *Grebla*, *Secera*, *Rarița*, *Fuștei* (fiecare denumind un grup de stele din constelația Orion), *Cloșca cu Puii*, sau *Găinușa* (Pleiadele), *Jghebul Puțului* (Andromeda), *Barda* (Perseu)³⁷. Scărița apare „scrisă” încă de acum 9000 de ani pe tăblița rotundă de la Tărtăria, ea făcând parte din acele simboluri sacre ce au dat lumii primul alfabet al umanității, cea mai veche scriere din lume. „Scărița” asemuită în general „*centurii lui Orion*”, simbolizează ascensiunea, urcarea sufletului la cer în căutarea Nemuririi. În Oaș, constelația Orion este cunoscută și sub denumirea de „*Scara cu Fuștei*”, cu elemente separate uneori în *Grebla*, ori *Rarița*, fiind asemănată ziguratului, adică urcării în scară (în trepte) spre starea cea desăvârșită; însemnul este întâlnit cu precădere pe oul „scris” cu simboluri sacre la Cămărzana. Oul scris cu însemnele sacralului numite *Scărița*, sau *Scara cu Fuștei și Pupi*, *Grebla*, *Rarița* sau *Brăduțul* poartă cu el amintirea unor vechi rituri legate de transmigrarea sufletului, precum și inițieri în misterele orifice. Eliade arată că *Scara* este purtătoarea unui simbolism extrem de bogat și perfect coerent, ce „întruchipează plastic ruptura de nivel care face posibilă trecerea de la un mod de existență la altul, sau în plan cosmogonic face posibilă comunicarea dintre Cer, Pământ și Infern”³⁸

Din „coasta” Oului cosmic, din greul de foc și tumult, pe bolta cerului timpuriu se ivi însăși Soarele, fapt rămas în memoria bătrânilor, ce cred că totul s-a întâmplat „de-adevăratelea”, reiterând astfel cosmogonia: *a fost odată un Om ce avea un Ou: el a fost încuiat Oul într-o ladă, și altul, ce știa când s-a dus Omul de acasă, i-a dat drumul și din acela s-a făcut mai apoi Soarele pe cer.*³⁹ Pe căile vremii – cele abia bănuite – Soarele a fost și el Om...și-o fost rândunica o fată frumoasă; și Soarele a luat-o de soție...⁴⁰ Tudor Pamfile consemnează că în credința țaranului român Soarele era steaua lui Dumnezeu „deoarece la răsărirea ei, toate celelalte stele pier și i se șterg din cale. În testamentul scrierilor vechi și simbolurilor primordiale, lăsat nouă moștenire de înaintașii noștri, Soarele era reprezentat prin însemnul *Vârtelniței*, denumită și *Morișca*, denumiri sub care este cunoscut și în străvechiul O(u)as); odată cu pătrunderea creștinismului acest simbol, va fi

înlocuit în mare parte de cel al *Crucii*. În Zorii Istoriei, omul „vârstei de aur”, contemplând cerul nopții și pe cel al zilei, ori răsăritul și ră-pusul Soarelui, a perceput fenomenul de *Rotație*, de mișcare al Pământului și Stelelor, „întrupându-l” în memoria pietrei, ori pe vasele de ceramică ale cucutenilor. Altfel spus a transferat „*crucii pelasge*” reprezentată de cei doi Zalmoxis (gemenii divini invocați încă în colindele noastre)⁴¹ ideea de mișcare, suflul divin dătător de viață, atotcuprinzător, fără început, fără sfârșit. Asocierea unor elemente primare cu adânci semnificații, cum ar fi *Oul* ca simbol primordial al genezei și regenerării cosmice, cu mișcarea de *Rotație*, ne fac -pe noi cei de azi - contemporani cu miracolul „întrupării” Universului.

Este „cronica” unui Timp tânăr, aflat la începuturile sale și - de ce nu - cronica unei Revelații transmise nouă printr-o formă de scriere primară, Toate aceste semne și simboluri vin înspre noi din adâncul mileniilor și poartă cu ele mesajul emoționant al moșilor și strămoșilor ce încă ne vorbesc despre Rânduială și Rost, lăsându-ne codul ce ne așează iar și iar înlăuntru Ființei.

Vâltoare construită din lemn de către meșterul restaurator Vasile Pop, Negrești-Oaș
Foto: Romeo Komaromi, 2016

37 Romulus Vulcănescu, *Mitologie Română*, editura Academiei 1987, pag 350

38 M. Eliade – *Imagini și Simboluri*, ed. Humanitas, București 1994

39 După o legendă mitică consemnată de Elena Niculiță Voronca în Romulus Vulcănescu – *Mitologie Română*, edit Academei 1987, pag 368

40 Ion Mușlea – *Cercetări etnologice în Țara Oașului și la minerii din nordul Transilvaniei*, ed Dacia xxi, 2011, fila 137

41 Nașterea gemenilor cerești Apollo și Artemis, rămasă în amintirea colindelor noastre: Doamne Ler Domnului Doamne/ Ia-n ieșiți boieri afară /De vedeți ce să scoboară / Să scoboară două flori / Da nu-s flori, că-s frațiori ... În ieșiți boieri afară / Și vedeți cum să scoboară / Doi luceferi gios pe scară ... Colo sus în rătorele / Zăurel de zăuă / Răsărit-o două stele

Cămârzana - pe puntea dintre rânduiala inimii și cea a tradiției

Orice călătorie este odiseică, în măsura în care implică căutarea și descoperirea nostos-ului ființei, centru al omului și al lumii deopotrivă, de dincolo de viață și de moarte. Plecarea oșenilor în Londra - dintr-o lume cu dor, într-o lume cu un altfel de dor, nu s-a soldat cu un siaj în sistemul mentalității culturii tradiționale, deși realitățile etno-folclorice traduse în actu și-au modificat într-o oarecare măsură aplicabilitățile și sensurile, integrând sacrificiile și riscurile. Cămară a zânelor dar și a dorurilor...ce stă mai mult încuiată decât descuiată, acest loc pare că ține timpul pe loc, așteptându-și statornic oșenii plecați în pribegia străinătății, atât de departe de rânduiala Tradiției, dar mai aproape ca oricând de Rânduiala Inimii... singura noastră speranță în lumea în care trăim. Pârleazul dintre prezența și absența oșenilor în satul lor natal, e întruchipat de bocetul mortuar, devenit azi un bocet neauzit al Viului... Nu numai morții sunt cei plecați dintre noi... și Vii... Nostos - Nostalgie. Periplul de întoarcere a început deja....

Foto: Remus Țiplea, Cămârzana, 2016

Dintâtdeauna oșenii - oameni liberi, mândri și gutăși, au trăit după rânduiele lăsate prin viu grai și faptă, de moșii lor, locuitori din străvechime la acest hotar din NV-ul României. Până când într-o zi, locul lor de obârșie, Cămârzana (Țara Oașului), dintr-un sat singuratic,

izolat, a devenit un sat în-singurat prin exodul masiv a peste jumătate din populația lui - 2500 de locuitori. De atunci au trecut 25 de ani și azi, călătorind în acest colț pitoresc românesc, descoperi nu numai case risipite prin văile și dâmburile satului, ci și suflete risipite în toată lumea, a căror urme se mai pot vedea pe drumul reîntoarcerii la vatră în câteva momente importante din an: Crăciun, Paști și în august - luna nunților și a mireșelor. Odiseea cămârzanilor a început la începuturile lumii, marcând aventura lor existențială cu tropotitul și țâpunitura, iar azi, poposc în Londra, căutându-și departe de casă acea Casă a Ființei, care nu poate fi dezrădăcinată niciodată, ci doar orientată cu rădăcinile spre Cer. Între doruri, acolo, stă pitită Cămârzana, vrând parcă să scape de curgerea ireversibilă a timpului, mărginită pe verticală de Cetățele, Gemene, Holmuri, Bârloage, Copârcea, Goronete, munții ce o apropie de zăvoarele cerului și dez-mărgini-

tă de trăirile, nostalgiile și amintirile celor care au plecat în lume să-și caute norocul și rosturile nedescoperite încă. De un sfert de veac, fenomenul plecării românilor din gura de rai a Cămârzanii, în gura necunoscutului din Londra, a echivalat paradoxal cu o reconsiderare a Tradiției din

perspectiva consecințelor înstrăinării ca formă asumată de reconfigurare a identității individuale, în raport cu colectivitatea în care s-a născut. Bunăstarea materială, fizică a celor care muncesc în străinătate pregătesc posibilitățile pentru o reînnoire spirituală, experiența auto-exilului constituind mai degrabă un mod de conștientizare a apartenenței la un univers spiritual particular și nu o abandonare sau o dislocare a referințelor culturale locale. Toamna este anotimpul în care cei rămași acasă, în căldura unde râurile se întorc înapoi la izvoare, se privesc în oglinda destinului și aprind lumini în tunelul timpului pentru a întrezări chipuri ale trecutului, cinstind memoria morților, la sfârșit de octombrie și început de noiembrie, printr-un ritual consacrat de nenumărate generații.

Respectând tradiția creștină, Cămârzana este singurul sat din Țara Oașului unde oamenii își îngroapă morții în ogradă, pe dealuri sau în văi mărginașe, existând 18 cimitire particulare, întemeiate din dorința de a sfida îndepărtata proximitate a morții și astfel, de a crea un prîdvod de comunicare permanentă între două lumi diferite, a văzutei și a nevăzutei. Morții cu morții și vii cu vii, iată o lege creștinească pe care cei din Cămârzana o trăiesc după un cod interior, ancestral, numai a lor: vii cu morții și morții cu vii, un mod aparte de a-fi-părtaș cu cel îngropat. După cum sugerează și toponimul localității, cimitirele inspiră ceva din acele locuri ascunse, inițiatice, unde se pătrunde greu, labirintic, rătăcitor, la fel ca așezările răsfirate prin toate cotloanele și ungherele străbătute de cele trei Văi: Lecâncioara, Valea Mare și Ceaslașul, delimitarea lor fiind făcută fie de o vâlcică, fie de o moară de foc. Numele cimitirelor sunt date ori de stăpânul pământului care a donat locul, cum sunt cele din Faur, de la Berețoaia, de la Doroș, a lui Ionici, sau sunt împrumutate de la vecinătățile geografice: din Dâmbu Roșu, de din Jos de sat, de din Sus de sat, din Grui, din Vârșor, din Gropi, de sub Gemene. Fiind atât de multe cimitire, preotul nu celebrează o unică Zi a Morților, ci realizează un adevărat pelerinaj simbolic care durează două săptămâni, descinzând pe rând, în fiecare loc unde este chemat să ridice paos sau să facă sfeștanie la crucile cele noi, după un program bine stabilit și anunțat în prealabil la liturghia de duminică. Cei plecați în lumea umbrelor sunt comemorați de credincioșii prin aprinderea unor lumânări, prin florile și coroanele cu care împodobesc mormintele curățate de buruieni și aranjate în cele mai mici detalii, prin bucatele ritualice, rugăciuni, împreunarea mâinilor, toate elemente ale unui ceremonial care consfințește un cult al morților inițiat pentru iertarea, mântuirea și bucuria și primenirea sufletelor lor.

Foto: Remus Țiplea, Cămârzana, 2016

Fiecare cimitir ascunde povești de viață tulburătoare, pe care preotul le evocă cu lacrimi de emoție și harul unui povestitor care captează privirile celor prezenți, catalizând și orientând atenția spre cuibarele mai întortocheate ale inimii, unde memoria unor fapte și întâmplări nu se stinge niciodată. Luminațiile au rol anamnetic, deslușind cărrile amintirilor care se pierd treptat în Valea Uitării, acolo unde nu mai este drum de întoarcere. Crucea ca vechi simbol cosmic care reprezenta soarele și uniunea contrariilor într-un centru al universului, poate fi găsită în ipostaza sa creștină în cimitirele din Cămârzana, în forma cea mai veche, cu o structură din lemn cu trei brațe orizontale sau confecționată din tablă, cele mai recente fiind turnate în ciment sau sculptate din marmură sau granit, în funcție de posibilitățile materiale ale fiecăruia. Originalitatea șocantă a funcționalității ritualice a crucilor poate fi descifrată în arhaicul obicei de a pune crucea la picioarele mortului, în spiritul credinței bătrânești conform căreia morții vor avea de ce să se sprijine la înviere, sau în ordinea impusă de legi nescrise, prin care mormintele bărbaților erau amplasate în față, în prima linie, femeile fiind considerate (sau poate des-considerate) ca având un rol secundar în comunitate. Se spune că vechile cruci din lemn, aveau mai multe brațe deoarece puteau în timp și astfel, pentru siguranță, puteau rămâne cu un braț, iar cele care se distrugeau erau bătute în cuie pe pereții exteriori ai bisericilor, construite inițial din bârne durabile de stejar. La sfârșitul Luminațiilor, toți cei prezenți iau parte la un moment simbolic de comuniune, printr-un prânz comun, compus din mâncare, pâine, prăjituri, băutură – pă-

lincă, vin, suc, must, deoarece se spune că tot ce se dă de pomană aici, pe pământ, pentru sufletele celor morți, se primește acolo sus, în ceruri. Ofrande care amintesc de un rit păgân, arhaic, precreștin, toate sunt oferite în spiritul creării unei punți de comunicare cu cei din lumea de dincolo, lumina invizibilă făcând vizibile elementele simbolice care fac posibil pasajul: funia, soarele, stelele, forma cu șapte colțuri, unda apei, de pe colac și prescuri sau rombul, dinții de lup, zig-zagul, rombul cu laturile prelingite, nodul dacic, scara, pasărea, spirala, sculptate pe troițele de lemn din cimitire. În genunchi, cu părul despletit și îmbrăcate în negru, însemne ale jălaniei, femeile rânduiesc pe morminte ștergurile, pe care așează prescurile – doi colaci ritualici, suprapuși, uniți printr-o lumânare care ajută sufletele rătăcitoare ale morților să regăsească drumul spre odihna veșnică. Doliul impune bărbaților să aibă capul descoperit și barba lăsată, iar diacul poartă desagii țesuți în hiară, reminescentă a unui trecut pe care cei rămași de gazdă, încearcă să-l privegheze încă... Implicând toți membrii comunității, această sărbătoare are un aspect și un conținut particular și contradictoriu în Cămârzana, deoarece majoritatea acestora sunt plecați la muncă în Londra sau în alte părți din Anglia. Fără să ignore sau să abandoneze tradiția, în cimitire se reunesc lângă morminte oameni puțini, bătrânii rămași să aibă grijă de lanțul de case uriașe, pustii, sinistre și lipsite de viață, reci și goale, la fel ca atmosfera lugubră a cavourilor noi, turnate în ciment, cu cruci din marmură sau granit, care accentuează vidul sufletesc pe care forța transcendentă a cuvântului liturgic încearcă să îl substituie. Experiența migrației, a părăsirii deliberate a mediului familial cu scopul de a căuta un nou spațiu vital, a generat o nouă raportare la Tradiție, atât ca reinterpretare a rolului comunității strămoșești, cât și ca treaptă necesară pentru o redefinire vitală a sinelui.

Urcușul spre cel mai vechi cimitir din Cămârzana este pregătit simbolic de trecerea peste podul de pe Ceaslaș, ca un însemn al legăturii dintre lumescul freamăt al clipei trăite în iureșul din vatra satului și începutul marginii nelumescului....Trecerea peste Valea Ceaslașului - lăcașul ceasului, deci al Timpului, orientează pasul călătorului pe strada Chiliei, acolo unde se edifică tăcut, meditativ, sihastru, pârliazul dintre viață și moarte, dintre dor și alinare, dintre țâpuritură și bocet....orice drumeț curios de a desluși rosturile locurilor se întreabă dacă toponimul de Chilie dat potecii largi care urcă spre Dâmbul Roșu și Coastă, este legat de povestea unui schivnic din vremuri îndepărtate care și-a nevoit pe aceste plaiuri, privegherea sufletească și trupească.... locuitorii dau din cap, a necunoaștere, când îi întrebi dacă a trăit cândva, în pădurile Cămârzanii, vreun pustnic...parcă nici nu ar vrea să știe, fiind mai liniștiți și chiar mai bucu-roși dacă satul lor rămâne mai degrabă învăluit în ambiguitatea indeterminată a unui timp mitic, făurit din creuzetul unui Prezent Etern..... Meandric, drumul către cimitir trece pe lângă case răsfirate, unele mari, cu arhitectură nouă,

amestec de mai multe stiluri, iar altele vechi, bătrânești, mai rare, singuratice, așteptând parcă un nor al cerului care să le absorbă pentru totdeauna în negura Timpului și a Istoriei... Privirea și pasul stăruie contemplativ, pe negândite, apropiindu-se de o poiată din bârne și cuie de lemn, cu o arhitectură străveche în furci, dar cu acoperiș de țigla, care pare să dateze de la sfârșitul sec. XIX-lea și probabil să fi fost acoperită înainte cu paie. Pitorească, te îndeamnă să faci un exercițiu de imaginație, pentru a îndrăzni un recurs într-un trecut al legăturii trainice și implicite dintre om și animale, dintre pământ și roadele lui dătătoare de energie vitală adevărată, nealterată. Nu departe se iviște o pată albastră, luminiș de mieru oșenesc, cuibărit într-o casă cu târnaț splendidă, încadrată de un cuptor și o colejnă din nuiele cu draniță, pentru depozitarea mălaiului.

Nu poți ajunge la casa lui Grig Bozgău decât dacă treci pe lângă o casă albastră tradițională, în al cărei cerdac de lemn stă tăcută, meditativă, cea mai bătrână cămârzancă... Are 90 de ani și privirea ei sălășluiește dincolo și dincoace de zidurile timpului, caută rosturi la încheieturile dintre trecut, prezent și viitor....dacă o întrebi ce mai face, îți răspunde că-i sărăcie mare, că trăiește în singurătate, că mai vine câteodată fata pe la ea....că toți sunt plecați în străinătate...că i-ar plăcea să primească un ajutor și în final, spune că „nu-i trabă nimic”.... Resemnare în nerăbdarea cu timpul...cu vremurile....cu oamenii...

De pe prispa veche, din lemn albăstrit de priviri, bătrâna îți arată cu mâna casa de vis-a-vis, unde locuiește săboița Mărie lui Butuzaru....

Poate părea contradictoriu, dar Mărie lui Butuzaru povestește la fel de tulburător și tremurând de emoție despre vremurile îndepărtate când mergea iarna la vale pentru lăutul torturilor, sau despre lucrul la războiul de țesut, ca și atunci când îți prezintă casele cele mari, construite de copiii ei plecați în străinătate și lăsate în grija ei de mulți ani: „Tăte casele de pe strada asta îs ale familiei mele, construite de pruncii mei...tăta strada asta-i a me. Io am grijă de ea”. Apoi, obrajii i se roșesc de intensitatea trăită a mărturisirii și te pofteste înăuntru ca și cum a-i păși într-un palat de cleștar, construit acolo unde se bat munții în capete....modernitatea interiorului luxos al celor trei case pe care le administrea-ză, nu o împiedică pe gazdă să evoce cu patima amintirilor dragi, tinerețea demult risipită în fuiorul timpului...Mărie lui Butuzaru se așează pe un colțar din piele și începe să lăcrimeze, depănând povestea șarpelui care a mușcat-o pe sora ei, la întorsul fânului în Văgaș....cum și-a ascuns umflătura de pe picior, și-a încălțat cizmele și a mers la danț la ciupercă duminica, unde a jucat până la ultima suflare.... cum șarpele nu îi dădea pace, nici măcar noaptea, în vise, chinuind-o toată viața....

Îndemânare și meșteșug măiestrit, dar și încântare prin rânduirea semnificațiilor ornamentale ale costumului tradițional într-un ritual sau ceremonial legat de un anumit moment al existenței. Puțini sunt cei care caută să deslușească tainele ivirii pe ogorul existențial a imaculatei pânze ALBE. Portul unifică însemnele de civilizație oșenească – brazda de pământ, olul cu apă, uneltele de lucru etc, tot ce înseamnă materialitate, nonseparabile de simbolurile complexe cusute cu mâna sau țesute în hiară – brăduțul, unda apei, romburi cu laturile prelungite, coarnele berbecului etc, comunicare sacră izvorâtă din temeuri îndepărtate și totodată apropiate ființei, de acolo, din fondul cultural și spiritual universal al lumii.

Mărie lui Butuzaru din Cămârzana
Foto: Romeo Komaromi, Cămârzana, 2016

Săboiță de tânără, Mărie lui Butuzaru lucrează la mașina de cusut între alte munci ale câmpului sau treburile nesfârșite ale casei. Ea este o oșancă fuicoșă, mereu în mișcare, harnică, gata oricând să se oprească din vârtejul obligațiilor zilnice, pentru a te primi în gospodăria ei cu un suflet mare, o inimă deschisă, un zâmbet blajin și o privire caldă, cum rar întâlnești. Ea este unul din acei oameni pe care dacă-i întâlnești o singură dată, nu-l mai uiți niciodată. Prinos de omenie, cuibărit în trăire oșenească!

Acasă la Grig Bozgău de pe Mociră, când sosești prima oară, simți deodată că aparții aceluia loc dintotdeauna...fără să știi de ce...singurătatea casei albastre contrastează cu plinătatea luminoasă a inimii deschise a gazdei....meșteșugar în

lemn, bărbat încă în putere chiar și la cei peste 80 de ani, el te cucerește cu zâmbetul privirilor duioase și cu căldura sa sufletească simplă, așezată și cioplită de curgerea timpului...e răvășitor să ai sentimentul că întâlnirea cu acest om, te scoate din durata ta obișnuită și te transpune într-un ritm nou, aproape ritualic al unui mod-de-a-fi extrem de fuzionat cu pulsul naturii...pașii lui te conduc spre grămăjoarele de lemn de felurite esențe, povestind aproape tăcut, ca într-un dialog cu sine, despre zilele în care le-a căutat prin păduri îndepărtate și apoi le-a purtat în spate ca pe povara cea mai ușoară a sufletului său...constați dintr-o privire orizontală că atelierul său – întreg parterul de la o casă nouă din bolțari, e împânzit de pâlcuri de lemne, bote, bucăți, așchii, cioate, trunchiuri de copaci care așteaptă să fie cipolite, dăltuite, finisate, șlefuite și transformate în cozi de unelte folosite frecvent la muncile câmpului: furci, lopeți, greble, coase etc.

În timp ce bătrânul îți prezintă cu entuziasm fiecare obiect cu funcționalitățile sale, boacele de pe fiteul așezat în mijlocul atelierului te atrag cu mirosul lor irezistibil, lucru ce nu trece neobservat de către stăpân, care repede îți aduce o lingură și te invită să te servești direct din oală...Ospitalitatea lui e copleșitoare, prelungire fuzională a simplității existenței sale, deschidere a Firii care te inspiră tăcut, impunând treptat un dialog cu conștiința, în sensul elucidării sensurilor ei meandrice...și nu poți trăi clipa acestui luminos popas al destinului, fără a te confrunta cu interogația lăuntrică: care este sursa acestei bucurii de a fi?

.... îți povestește cum oamenii vin din toate satele, să le facă cozi la unelte și dinți la greblă, și nu ezită să spună că viața lui este împlinită atunci când reușește să făurească ceea ce-l mulțumește în primul rând pe el și astfel, vede că nu a tăiat degeaba din inima pădurii. Într-o clipită, își ia dalta, săcurea și rindeaua, dând la iveală dinții și coada de lemn, ca și cum ar șlefui solzi de balaur. Se simte în aer dragul de a lucra, cioplitul în lemn și rânduiala meseriei sale de dulgher devenind una cu respirația și pulsul său vital, iar vorba și privirea fuzionând firesc în bucuria mărturisirilor...o spovedanie făcută munților care nu mai așteaptă iertare, ci doar o rostuită tăcere a contemplării meșteșugului, înțeles ca o artă de a trăi și a fi....

Albastrul de Oaș sau mieru cu care Bozgău și-a zugrăvit pereții exteriori ai casei din bârne de lemn, cu parta roșie de la temelie, urmând datina din străbuni, toate aceste însemne ale apartenenței la neamul oșenesc, te fac curios pentru a-i descoperi interiorul, presimțind parcă o dragoste anume cuibărită printre rudare vechi, icoane pictate pe sticlă

sau lăzi ticsite cu costume vechi...și nu trec câteva secunde până când gândul tău îl poate întâlni pe cel al meșterului și astfel, cu un tremur sufletesc nedeslușit, șoptind aproape pentru Sine:.....„casa a rămas tuman așa cum a lăsat-o nevastă-mea...de când a murit, eu vin în ea doar să dorm și să agăț cârnații, slănină și șunca pe rude...”. Totul a rămas încremenit într-o răscruce a timpului și a simplității: rânduiala tradiției și rânduiala inimii. Casa are două încăperi, separate de o tindă, fiecare cameră având funcționalitatea ei: cea dinspre curte, destinată traiului zilnic și odihnei active, iar cea dinspre drum, ospeției, binecuvântată de duhul sărbătorilor. Bătrânul te conduce în prima cameră, cu un soi de sfială, deoarece știe că puținătatea lucrurilor nu mai este specifică lumii de azi și îți arată patul, masa, scaunele, lada, rudarul, soba, lingurarul, pușorul și dulăpiorul din perete....tace....cartea de rugăciuni de la căpătâiul patului, icoanele pictate pe sticlă, blidele vechi de lut, pământul lipit pe jos, creează un iz isihast...ca într-o chilie, acest om purtat de vremuri, păstrează cu sfințenie tainele unui meșteșug care așteaptă parcă să fie uitat....Trecând prin tinda cârnaților, se ajunge în camera de sărbători...Acolo, olurile de nănaș, atârinate de meșter-grindă, te poftesc cu un îndemn venit parcă din iureșul culorilor care te înconjoară ca într-o înlănțuire duioasă a sufletului în șirag de mărgele. Patul cu colibă, încărcat cu perne țesute și cusute în simboluri, lăzile cu pânzăturile de sărbătoare, măsoaia țesută și ea la război, rudarele încărcate de haine, icoanele pe sticlă, oglinda, blidele din lut, busuiocul, clopurile agățate în cuie, amintesc de o lume apusă....și iarăși se aude glasul meșterului ca o sentință dată istorie: „Amu vin aici, să vadă camera asta, cantr-un muzeu...” Pare trist, nostalgic și gânditor...

Rămâne să piară nedeslușit rostul trăirii sale....

*Unda apei și colții de lup ciopliți în lemn pe o troiță de lemn din Cămpărzana.
Foto: Mihaela Grigorean*

Ieșind afară, poți zăbovi câteva clipe în tîrnațul croit din lemn, neștiind încotro s-o apuci: înspre trecut, prezent sau viitor?

O presimțire te poate inspira...e vremea cinei...și în pas cu lăsarea serii, te îndrepti spre drumul care te duce înapoi în inima satului....dar inima ta pulsează puternic la despărțire, observând agățate de fațada casei, cozi de lemn, în loc de număr la casă, și zâmbetul tainic al meșterului care îți face cu mâna...ca și cum nu l-ai mai vedea niciodată....

... cina de taină a spațiului-timp oșenesc... cioplit în eternitate...

Cum putem descuia frumusețile ascunse în Cămara Zânelor?

...descuind Frumusețea din cămara inimii oșenilor...

De-acolo, vor da năvală, ca într-un șuvoi de neoprit, toate dragostele împărtășite și neîmpărtășite într-un lăcaș fără loc... în acest fermecător sat de munte: Cămârzana.

Pentru a simți și a te bucura de acest izvod de preaplin sufletesc, trebuie să pășești cu bucuria unui călător fascinat de cărările care duc la casele, ogrăzile, văile și munții străjuiți nevăzut de zânele Oaşului.

Nestingherită de nici o înstrăinare, de nici o absență, de nici o în-depărtare prin alte colțuri de lume, în ciuda plecării masive a locuitorilor în alte țări, comunitatea de suflete rămase în Cămârzana păstrează cu o conștiință lucidă, Tradiția Vie: țâpuritura și danțul la ciupercă, cinstea miresei, găteala miresei, luatul bălciugului la nuntă, giucatul steagului, luminațiile, aprinderea Focului Viu pe dealuri de Anul Nou, mieruitul caselor de Paști, măcinatul fărinii la moara de apă, mersul cu corinda de Crăciun, înstruțatul colacilor, bocetul la mort, pelerinajul la mănăstirile de la Bixad și Turț Băi, hramul bisericii, cusutul portului oșenesc,

Sfințitul păștilor în Cămârzana, 2016 / Foto: Mihaela Grigorean

sâmbra oilor, trâmbițatul la stână și la înmormântări ...și împțchistritul ouălor de Paști...și câte altele..

În Cămârzana, bătrânii, tinerii și copiii respectă și duc mai departe rânduiala moștenită din stră-vechimi, chiar dacă unii o trăiesc deplin doar de câteva ori pe an , când revin acasă, obiceiurile subzistând lăuntric, în ciuda rupturii de vatra natală. Gardieni ai integrității neamului oșenesc, cămârzenii sunt atât de ospitalieri, încât fiecare întâlnire cu ei, te umple de căldura și deschiderea lor sufletească, într-o simplitate a firii și a graiului adăstătoare împușinatelor vieți ale prezentului.

Nu s-au păstrat însă toate obiceiurile strămoșilor așezați în această căldare naturală, izolată de lanțul văilor și munților apărători de invaziile migratorilor, haiducilor sau a altor dușmani cotropitori. Tânjaua, obiceiul Moimelor și al Cărierițelor care imprima un farmec aparte șezătorilor de altădată când se torcea lâna, a dispărut în negura timpului... lăsând în urmă doar transfigurarea lor în desenele graficianului țăran Vasile Ionici din Cămârzana.

Vasile Ionici a **descuiat** artistic Frumusețile din Cămara Zânelor, ascunse de Ochiul trecerii implacabile a Timpului, încuindu-le deopotrivă într-o țesătură de semnificații profunde, ce pot fi decriptate în mesajul unor lucrări ca *Naș-*

Sfințitul păștilor în Cămârzana, 2016 / Foto: Mihaela Grigorean

terea, Căsătoria, Moartea, Peșitul, Jocul de-a găștele, Coconul, Am fo ș-om si, Tânjaua, Mirii, Vatra părintească, , Fata pădurii...

Dragii mei călători în ținuturi bogate în neasemuite mândrețuri,

Haideți să descuiem Frumusețile legendelor ascunse la Fântâna Pășteasca, pe Dealul Cornii, la Bârloage, pe Gemene, la Ce-

tățuia Mare și Mică, la Corcea, la Chilie, în Vârșor, pe Dâmbul Roșu, la Gropi...

...să poposim la muntele Ouț...

...acolo, să ne încondeiem spiritul cu toate Frumusețile Oașului...

Sfințitul păștilor în Cămârzana, 2016 / Foto: Mihaela Grigorean

Vibrația și energia simbolului în conștiința oșenilor

*Cot în sus și cot în gios,
Cot acolo, ce-oi vedea?
Văd o masă rotילată
De ingeri impregiurată.
Ingerii când mă vede,
Cărțile le deșchide*

*Mândră rugă că făce.
Zor-zor-zor,
Câmpuț cu flori,
D'ala nu-i câmpuț cu flori,
Ce-i cumuna lui Cristos,
Tăt sântoarce ,n sus și'n gios*

*După ste', cum strălucce,
După lună, cu lumină⁴².
Colindă din Țara Oașului -
Tur, Mihai Goia*

Ouă încondeiate în Cămârzana, 2017. Foto Emilian Moldovan

⁴² Ion Mușlea, Cercetări folklorice în Țara Oașului, în Anuarul Arhivei de Folklor, I, publicat de Ion Mușlea, Academia Română, Cluj „Cartea românească”, 1932, p. 179.

Oșanul are o privire iscoditoare. Vederea lui caută sensuri. De aceea, regionalismul oșenesc *a cota* semnifică *a căuta văzând, a căuta cu ochii minții, a contempla, a avea un ochi în ochi*, în sensul activării simțurilor spirituale. **Energia vizionară** a oșanului **vibrează** într-un *complexus* al simbolurilor din colindele, bocetele, țâpiturile, doinele, baladele și ornamentele din arta populară locală. Sarcina simbolică poate fi la rândul ei *cotată* și stârnită prin conexiunea sugestivă a motivelor care alcătuiesc imaginarii colectiv oșenesc.

Cum *cotă* oșanul în sus și în gios? Urcând pe *scara cu fuștei* care „*nu să gată niciodată*” (Anuța Dobraș din Cămârzana)...

Ce este o *masă rotită* îngerească? Un ou împctchistrit cu o *stea-cruce* împregiurând lumină...

Ce văd îngerii în cărțile deschise? Destinul oșenesc gătat de pupii dăruirii prin iubire, de punctele care „*să pun și dacă nu-i loc gol*” (Anuța Dobraș din Cămârzana) ...

Ce înseamnă *Zor-zor-zor*? *Cântecul cocoșului* de pe oul împctchistrit...anunțând *zorii zilei... în zorii umanității...* echilibrul dintre lumină și întuneric...

Cum poate fi descris un *câmpuș oșenesc cu flori*? Un ou împctchistrit cu floare, frunză, brad, unda apei, fluturi, coarnele berbecului, grebla...

Cum a devenit *câmpușul oșenesc cu flori, cununa lui Cristos*? Rânduind pe oul împctchistrit *pupii* de sânge ai sacrificiului prin iubire și pentru iubire...

Cum *să'ntoarce, n sus și'n gios, cununa lui Cristos*? Precum *pomul vieții* este împctchistrit pe ou cu rădăcinile în sus, în cerul din noi...

Ce *străluce după ste', / după lună, cu lumnină*? *Arborele cosmic* cu creanga de *brad* a vitalității eterne, împctchistrit pe ou în formă de *cruce-stea*, luminând calea rătăcită a destinului oșenesc...

Ouă încondeiate în Cămârzana, 2017. Foto Emilian Moldovan

Sfințitul păștilor în Cămârzana, 2016 / Foto: Mihaela Grigorean

Paștele în Cămârzana - Lumină din lumina spiritualității oșenești

Lumina spiritualității oșenești e cuibărită în fiecare privire, în fiecă pas, în oricare gest, în faptele cele mai mărunte, în vorba meșteșugită de gândul tâlcuit și ticluit, în simplitatea respectării rânduielii, în smerenia din rostirea rugăciunii, în curajul aventurării în lume, în frenezia roatei feciorilor, în culorile țâpurinde ale portului popular, în glasul doros al ceterii, în ecoul sfâșaietor al trâmbiței, în efortul trudnicei aplecări spre rodnicia pământului, în zborul lăuntric spre văzduhuri străjuite de munți și văi, în aleantul sufletesc al fluierului...

Paradoxal, acest conținut **luminos** al universului oșenesc e peste tot și nicăieri...

Lumina întruchipând energiile oșenești e invizibilă, dar face vizibile toate lucrurile...

Lumina generând preaplinul bucuriei de a fi e intangibilă, dar umple consistent vadul lanțului de trăiri ale clipei...

Lumina provocand mutații ale orizontului de cunoaștere e insesizabilă, dar consecințele ei sunt grevate profund în conținutul de semnificații al semnelor și simbolurilor din registrele decorative ale artei populare...

Gesturile meșteritei care încondeiază ouăle de Paști devin încărcate cu sfoșenia tâlcului tropotit de vremuri, adăstându-se tainic din acest teme **luminos** al fondului spiritual oșenesc...

Paștele din Oaș este sărbătoarea încondeierii cu lumină a ființei, transgresând moartea...

Oșanca meșterită **topește lumină**, când pregătește ceara, împitșitrind sufletul cu **strălucirea** a stelelor **luminescente** ale eternității cosmice...**altoiește lumina** energiei vitale oșenești din **lumina credinței**, „sporind a lumii taină” (L. Blaga).

Astfel de gesturi cu încărcătură sacră prin care se ia lumina din lumina spiritualității oșenești, au fost consemnate în câteva studii de cercetare etnografică și folclorică care dovedesc faptul că încondeiatul ouălor era o practică rituală răspândită în toate satele Oașului. În ciuda faptului că azi, regăsim doar în Cămârzana obiceiul încondeierii ouălor de Paști, această izolare a unui meșteșug străvechi nu poate decât să ne stârneasce curiozitatea de a cerceta fenomenul, în toată complexitatea lui, pentru a elucida misterul:

Oare s-a practicat încondeierea ouălor cu ceară în toată Țara Oașului sau a fost doar o îndeletnicire a **zânelor închise în cămara timpurilor**?

Care a fost cauza care a generat dispariția acestei tradiții în satele oșenești?

Pentru a răspunde la prima întrebare, considerăm necesară punctarea puținelor referințe bibliografice care atestă dimensiunea vie a acestui meșteșug încărcat cu izul fermăcător al actului de creație artistică, realizat într-o viziune populară:

Cercetările lui Ion Mușlea în Țara Oașului din perioada **interbelică**: „În Vinerea Paștilor se fac **ouă rușite** (Cămârzana) sau **ouă mpchistrate** (Moișeni)⁴³;

Fotografiile lui Ioniță G. Andron aflate în arhiva Muzeului Țării Oașului din Negrești Oaș - 1937, **Racșa**; „Împitșitrind ouă roșii de Paști” - **Irinca Nonu Fătului și Nuța Vomvizului din Racșa**;

* Ioniță G. Andron descrie în detalii de o valoare documentară imensă, modul cum împitșireau ouă de Paști femeile din Racșa, text publicat postum în cartea „*Racșa – locuri și oameni*”, în capitolul dedicat Sărbătorilor religioase – *Vinerea Mare*:

„În această zi nu lucra nimeni, doar femeile împitșireau ouă roșii în fiecare casă. În vecini de noi, când eram copil am avut ocazia nu numai să văd această îndeletnicire destul de migăloasă dar și să fac – când am fost mai mare – câteva fotografii cu Irinca lui Nonu Fătului și cu Nuța Vomvizului cum împitșiresc ouă.

Iată pe scurt cum se procedează la împitșitul ouălor, căci acesta este termenul folosit la Racșa: ouăle fierțe se încălzesc puțin ca să le prindă mai bine ceara. Într-o cutie de tablă sau o ulciță se topește ceară de albine în care se înmuia capătul unui tub subțire de aramă prins în capătul unui bețișor de lemn crestă. Acest instrument se numește câscă.

⁴³ Ion Mușlea, Cercetări folclorice în Țara Oașului, în Anuarul Arhivei de Folklor, 1932, Academia Română, Anuarul Arhivei de Folklor, Cartea Românească, Cluj, p. 148.

Cu câșca înmuiată în ceară se împărțea suprafața oului prin câteva linii asemănătoare paralelelor și meridianelor unui glob, apoi suprafețele obținute se decorau cu motive geometrice, vegetale și florale stilizate în pene. Ouăle înstruțate (decorate) astfel cu linii subțiri de ceară se puneau într-un vas de lut plin cu zer numit șiclele. Când se termina o serie de 15-20 de ouă, se storceau de zer și se puneau într-un vas cu colorant, de obicei roșu. După ce ai prins culoare, ouăle se scoteau și se ungeau cu unsoare de porc pentru a primi luciu și strălucire. Porțiunile care au fost decorate cu ceară rămân albe, iar restul suprafeței este colorată în roșu. Nu toate ouăle de paște se împistreau, unele erau doar colorate în roșu, adică se roșau.”⁴⁴

Descrierea obiceiurilor de Paști în Cămârzana, în cartea „Fata din Cămara Zânelor”, autoare Lenuța Bura Pop, care evocă nostalgic momentele din copilăria ei petrecută în satul ei natal, menționarea ouălor împistrite cu ceară, așezate de mama ei în coșarcă putând avea o datare aproximativă – dacă autoarea s-a născut în 1937, în satul Cămârzana, am putea presupune că rememorarea acelei sărbători pascale ar fi fost în perioada 1945-1950:

„În ziua de Paști, înainte de a merge în ziua de Paști, când oamenii erau la biserică. De la Paști și până la Înălțarea Domnului - Ispas, oamenii se salută cu „Hristos a înviat!” și își răspund „Adevărat c-a-nviat!” La slujba de sfințire a bucatelor era un obicei creștin, când curatorul bisericii lua o față de masă, o lega de gât cu două capete, iar celelalte le ținea cu o mână în formă de desagă și trecea printre oameni, care puneau câte un colac și ouă roșii, care apoi erau oferite oamenilor nevoiași. În sărbătorile Paștelui nu se face dant, dar se fac diferite jocuri, astfel în satul Bocicău se jucau burduzelele. În după amiaza zilei de Paști fiecare gospodar împreună cu nevasta și copiii luau câte două ouă vopsite și le ciocneau cu alți oameni veniți în curtea bisericii, apoi le burdurau (rostogoleau) pe jos pentru a se ciocni între ele. Jocul ținea până pe înserat. Un alt joc, dar din Valea Seacă, este buturelele, care este un joc al tinerilor, la care asistă tot satul, după Sfânta liturghie din ziua de Paști. Fetele se țin de mâini formând un lanț ce se mișcă în jurul bisericii. Fetele de la cele două capete ale lanțului trec pe sub mâinile celor din mijloc cântând sacadat: „But - buturele, Tri ouță - npistritele, Hai-deți, burduhoși, la ele!”. Burduhoșii sunt feciorii prea sături de toate bunătățile din zilele de Paști. Feciorii ironizați au în mâini urzici cu care se reped asupra fetelor, urzicându-le picioarele și mâinile.”⁴⁵

Sfințitul păștilor în Cămârzana, 2016 / Foto: Mihaela Grigorean

44 Ioniță G. Andron, *Racșa – locuri și oameni*, Editura Gutinul, Baia Mare, 2001, p. 226.

45 Tarna Mare – un sat din ținutul Tisei Superioare – monografie, coord. Ovidiu Molnar, Editura Citadela, Satu Mare, 2011, p. 190-191.

Cu privire la alimentele rituale din obiceiul **așezării ouălor încondeiate în sicriul mortului**, din rânduiala oșenească a înmormântării – lucru surprinzător!!!, am descoperit două surse bibliografice:

„Cercetările folklorice în Ugocea românească”, Vasile Scurtu

„ În sicriul mortului se pune în, că inu îi ușurătate, un cătel de usturoi, ca să nu se mai întoarcă acasă, tămâie, otavă moale, ouă împătîsrite, doi coci, de ambele laturi, nuci , mere. Aceste alimente se așază în sicriu pentru merinde: să ducă și la alți. În mână îi așază șapte lei, ca să plătească la cele șapte vămi și o lumânare, ca să-și lumineze calea pe care va merge”.⁴⁶

Într-o fișă de observație directă⁴⁷, realizată de studenții de la Facultatea de Litere din Cluj Napoca, care făceau cercetare de teren în Țara Oașului:

**I. Înmormântarea Tițției Paul,
Cămărzana, 1 iulie 1977**

13. Înmormântare. Ziua a treia. Observații

„La ora 13.03 sosește soția vecinului la care se pregătesc bucatele și o altă vecină, aducând șase ouă vopsite într-un castron. Ouăle s-au pregătit pentru a fi puse în „sălaş”, lângă moartă. Capul moartei este înconjurat cu „verdeață” (cimișir) pe care sunt presărați biscuiți și bomboane învelite în staniol. Aici vor fi puse și ouăle. Femeile nu știu să explice de ce pun aceste lucruri: „așa-i obiceiul”. Ouăle sunt vopsite cu vopsea amestecată cu ceară, în formă stelară. [Fișa conține un desen reprezentând forma stelară.]

Pe ouă se scrie și numele moartei. Liniile de vopsea sunt duble: roșu și negru. La fel se vopsesc și la Paști și la mort, nu există diferență. La unii morți, mai tineri, se folosește mai mult roșu la vopsitul ouălor.”

ACFC 10000

Locul: Cămărzana, Județul Satu Mare

Data: 2 iulie 1977

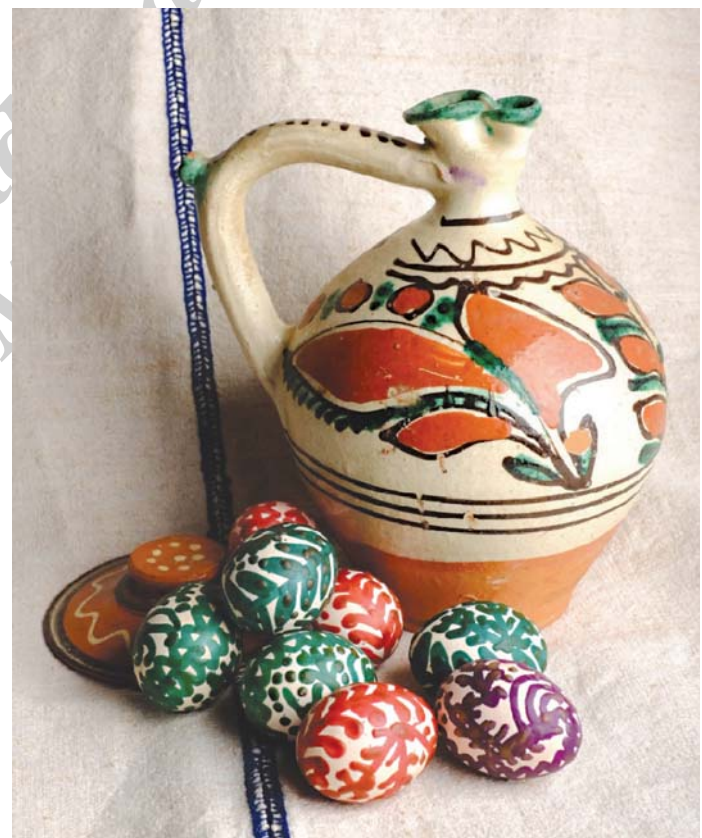
Cercetător: [student] Vasile Filip

O referință a memoriei inimii:

În Negrești-Oaș, artistul vizual Vasile Pop-Negreșteanu mi-a povestit frânturi din copilăria sa, amintindu-și cu drag de unchiul său Bud Gheorghe care era talentat la desen și pe care l-a văzut împistrind ouă cu ceara de Paști, aproximativ între anii 1960-1970;

O concluzie deschisă:

Chiar dacă nu avem suficiente dovezi pertinente, clare – fotografii, surse scrise sau cele circulând pe cale orală în folclorul oșenesc, putem intui cu curaj și asumându-ne în totalitate afirmațiile, că, practica încondeierii ouălor cu ceară era un obicei răspândit în toate satele din Țara Oașului, azi, păstrându-se doar izolat, dar viu, în Cămărzana.

Ouă încondeiate din Cămărzana, 2017 / Foto: Emilian Moldovan

⁴⁶ Vasile Scurtu, *Cercetările folklorice în Ugocea românească*, Anuarul Arhivei de Folklor, VI, publicat de Ion Mușlea, Academia Română, București, 1942, p. 52.

⁴⁷ Fișă de cercetare din volumul *Rituri de trecere din Țara Oașului*, corpus de texte, Selecția și transcrierea textelor, Prefață, glosar și indici de Eleonora Sava și Maria Candale, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2011, p.329.

Ouăle încondeiate din Cămărzana – însemne simbolice ale universului oșenesc

A încerca să descifrezi constelația valorilor spirituale și culturale ale Țării Oașului presupune un angajament sinonim metaforic cu a călători în cosmos pentru a cunoaște și înțelege metamorfozele vieții pe fiecare planetă sau astru din univers. Evident e o nebunie! Tentantă și captivantă nebunie! Ea implică confruntarea permanentă cu limitele existenței, cele știute, dar și cele incognoscibile încă. Iar dacă cel care își asumă plener acest demers este și oșan/oșancă, atunci misiunea este cu atât mai dificilă, integrând firesc toate nivelurile de ființă și de cunoaștere a realității oșenești: afective, morale, intelectuale, culturale, artistice, spirituale și de ce nu, corporale, fără a uita cel mai important nivel unificator: conștiința, activată de simțurile spirituale.

E un periplu al paradoxului luminii: să clarifici sensuri și semnificații ale viziunii oșenești asupra lumii, potențând în același timp tainele care le alimentează complexitatea arhetipală, inepuizabilă sursă a vitalității durabile a spiritului oșenesc. Alături de port, danț și țâpăritură, constantele configuratoare ale existenței oșenești, stau cheazășie și semnele și simbolurile din arta și meșteșugurile populare, absconse azi, dar subzistând discret, în forme de manifestare izolate sau în reminescențe aglutinate de modernitatea inovatoare.

Komaromi Romeo

Aceste însemne și valori ale spiriritului există de când lumea.

Aceste însemne există de când lumea oșenească.

Aceste valori există în toată lumea.

Lumea a uitat, doar, că ele există, orientându-ne misterios în ritmul naturii și al cosmosului. Tăcută, legătura noastră cu simbolurile lumii pare a fi ruptă, cusută și țesută, deopotrivă în războiul etern al timpului, dar și spartă de găurile perisabilității și ignoranței omului.

Mai mult ca oricând, trebuie să re-învățăm a deprinde arta țesutului în hiarele valorilor autentice, pentru a ne croi un veșmânt pe potriva și nu împotriva firii oșanului, cultivând semințele purității moștenirii strămoșești, în ogorul pânzei albe a existenței oșenești.

Pânza albă a costumului tradițional din Țara Oașului conține toate culorile și simbolurile din culturile și civilizațiile universale, însă le conturează în lumina vizibilului doar pe acelea care pot fi umplute de însemnele unicității și originalității unui mod-de-a-fi oșenesc.

Invazia puzderiei de culori în portul actual oșenesc, bulversând statornicia albului din *pindileu*, nu este decât expresia sugestivă a confuziei și pierderii reperelor în lumea în care trăim și a pervertirii lente a identității și individualității oșenești.

Ce ne rămâne de făcut?

Vigilență, atenție sporită și valorificare maximă a ultimelor însemne pe care le mai putem găsi în meșteșugurile artistice ale culturii populare din Țara Oașului.

Neuitarea acestor simboluri de pe lemn, piatră, ceramică sau de pe ouăle încondeiate de Paști, ne poate salva de la moartea singurelor valori care încearcă să ne sustragă trecerii implacabile a timpului și transformărilor istoriei.

Noi, oșenii, putem să ne pironim sufletul pe perețele eternității, ciopliind lemnul și piatra, modelând lutul sau împiștrind ouăle, așa cum am trăit, am văzut și am simțit că au făcut – dintotdeauna, moșii și strămoșii noștri.

Din perspectiva conținutului de semnificații cu care oșencele încondeiază simbolic ouăle, aceste gesturi cu conotații străvechi rituale reiterează coordonatele unui topos mitic, arhetipal, un univers în miniatură, sau o *imago mundi*, constituind o *lume-în-sine* (după Mircea Eliade⁴⁸). Fiecare însemn de pe suprafața oului evocă, activează și actualizează esențializat, acele energii vitale necesare armonizării noastre periodice cu ritmurile vegetației și ale cosmosului, în-scriind ființa în ciclul etern al vieții, morții și al renașterii. Practicarea în zilele noastre a acestui obicei al *împitchiștrii ouălor* dă seama și accentuează o *evidență* pe care nu trebuie să o ignorăm: păstrarea și continuitatea acestui meșteșug devine astfel, nu numai oglinda lumii arhaice oșenești, ci o pârghie temporală care susține valoric *prezentul*, atât de diluat și ambiguizat, al tradiției autentice din acest colț nordic de țară.

Danțul oșanului nu poate fi doar țâpurit, ci și împitchiștrit cu imagini întruchipând comuniunea lui cu natura, cu cosmosul, cuminecarea cu sacralul și comunicarea cu sine și cu ceilalți, toate în spiritul unei comunități pe care istoria și timpul a pecetluit-o sub denumirea de țară - Țara Oașului.

Prin practicile străvechi, actualizate anual, oșenii rămân conectați la miturile și arhetipurile care ordonează și structurează imaginarul colectiv al lumii. Înstruțând ouăle de Paști sau rânduindu-le în sicriul mortului, **oșanca construiește nerostit un rost**: unifică viața cu moartea, începutul lucrurilor cu sfârșitul, refăcând simbolic unitatea cosmică. Crezul oșenilor în permanentizarea Viului, ca impuls care transgresează opoziția *viață-moarte*, alimentând statornic regenerarea ciclică, a dat un Sens durabil ecuației lor existențiale, încifrată cu talc în mesajul cuibărit al motivelor ornamentale din arta populară: **viață-moarte-viață**. Moartea este înțeleasă ca o poartă către viață. **Scara cu fuștei** de pe ouăle încondeiate din Țara Oașului, reprezintă simbolic și metaforic această *poartă* dintre niveluri de Realitate diferite, care se poate deschide doar pe dinlăuntru, anulând astfel **discontinuitatea** dintre legile diferite ale întruchipărilor Firii.

Scara cu fuștei care nu se termină niciodată este principiul, temeiul, secțiunea axială a viziunii oșenilor asupra vieții și morții.

“Dintr-un ou (uneori, el este de aur) ce plutește în apele oceanului primordial se naște întregul univers: din partea superioară a cojii apare cerul, din cea inferioară – pământul, iar gălbenușul se transformă în soare. Motive cosmogonice și cosmologice le aflăm și pe ouăle încondeiate (“împitchiștrite”) românești pe care figurează luna, soarele, Calea Lactee, flori, pești etc.”⁴⁹

Din conotațiile încondeierii ouălor de către femeile din Cămârzana se conturează concepția lor despre coordonatele spirituale ale **universului oșenesc: unitatea dintre pământ și cer.**

Reperetele terestre sunt sugerate expresiv prin motive ornamentale fitomorfe - frunza, bradul, salcia, floarea, spicul de grâu, agrare - furca, grebla, animaliere - coarnele berbecului, cocoșul, laba găștii, dinții de lup. Tot din registrul contingent sunt și unda apei, calea rătăcită cu pupi, meandrele. Elementele celeste sunt reprezentate de motivele ornamentale astrale: crucea stelară, constelațiile universului. Legătura primordială dintre pământ și cer este întruchipată în toată complexitatea funcționalității sale hermeneutice prin prezența **scării cu fuștei**, ipostază oșenească a lui *axis mundi*.

Această scară unificatoare a lumii care urcă către cerul din noi, traversând cerul din afară, fără a se termina vreodată, este chintesența metaforică a destinului oșenesc. Ea este stilizată ornamental prin simboluri ca Arborele Cosmic - brad, spic, frunză sau prin cele derivate din coloana cu puncte, semicercuri, în romb sau în unghi.

48 Vezi Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*, Editura Humanitas, București, 1995, p. 39.

49 Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura “Amarcord”, Timișoara, 1994, p. 126.

Funcții decorativ-ritualice ale *oului* în tradițiile Oașului

Morfologia *oului* impune o sondare reversibilă în rotocoalele cronotopice ale straturilor mitice originare, astfel încât problematica acestui meșteșug cu conotații artistice, gravitează în jurul unui "punct de incidență" dintre:

- tensiunile conservatoare specific creației populare;
- presiunile modelelor survenite în întâlnirile altor culturi;
- elementul subiectiv propriu fiecărei generații și fiecărui creator luat în parte⁵⁰.

Constantin Brâncuși actualizează în orizontul modernității sale sculpturale, motive și situații mitice care ne pot inspira în decodificarea repertoriului de simboluri cu care oșencele din Cămârzana își încondeiază ouăle.

Astfel, am putea îndrăzni să rostim într-un limbaj brâncușian un aforism sufletesc:

Oșencele încondeiază ouăle de Paști deopotrivă prin gesturile unor Zâne descuiate din Cămara lor străveche, dar și cu ochiul unor Măiestre – care pot trece dintr-o lume în alta, dintr-o vârstă în alta, din viață în moarte și din moarte în viață⁵¹.

Oul îndeplinește o funcție ritual-magică în descântecele din Țara Oașului, etnobotanica și etnoiatria consemnând o practică străveche denumită Turturea: "*Se folosește pentru vacile cărora li sa stricat laptele. Planta se culege verde, se taie în făină. Se mai adaugă un ou și toate acestea se descântă marți seara ori vineri seara, după apusul soarelui*"⁵².

După Artur Gorovei "consumul parțial sacralizat al ouălor de Paști este realizat în scopul magic al consacării și consubstanțializării"⁵³. În Cămârzana bătrânele spun că se dădeau animalelor să mănânce coaja de ou sfințit, sfărâmată, pentru a avea lapte, carne și brânză pe tot parcursul anului.

Permanența, transformarea sau dispariția fenomenului încondeierii ouălor pascale în Țara Oașului este condiționată de diverși factori de cultură, civilizație și spiritualitate: raportarea la reperele canonice ale creștinismului, înțelegerea și asumarea rolului unor practici și credințe populare generate de gândirea magică construită pe tipare arhaice, conștientizarea și îndeplinirea unor nevoi configurate de-a lungul timpului și integrate în tradiții și rituri de sacralizare, de fertilitate sau cu funcție apotropaică. Azi, nu putem ști cât de îndepărtate sunt originile acestei practici care vine din străvechimea Oașului, dacă a fost sau nu preluată de la vecinătăți sau prin contactul cu alte popoare, însă există o **evidență** pe care trebuie să o luăm serios în seamă și, dacă se poate, să o valorificăm atâta timp cât mai este **Vie**: în satul Cămârzana se încondeiază încă ouă de Paști. Descoperirea acestui obicei într-o zonă etnografică și folclorică care a fost prea puțin explorată din perspectiva unui astfel de tezaur al valorilor populare, ne-a îndemnat să purcedem la o cercetare mai complexă și profundă a cromaticii, motivelor și semnificațiilor încifrate în ornamentica încrustării ouălor pascale. Mai mult decât atât, am constatat cu surprindere și încântare, că multe dintre simbolurile configurate stilizat pe ouăle împichistrite din Cămârzana, le regăsim cu alte funcții decorativ-ritualice sau cu valori estetice distincte, în alte registre din arta populară oșenească:

50 Constantin Prut, *Calea rățâcită – O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991, p. 7.

51 Vezi Constantin Prut, *Calea rățâcită – O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991, p. 7.

52 *Unde bea curcubeul apă. Rituri magice din Țara Oașului*, Selecția și transcrierea textelor prefață, studiu introductiv, indici și bibliografie de Eleonora Sava, Editura Fundației pentru Studii Europene, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2008, p. 67.

53 Artur Gorovei, *Ouăle de Paști*, Editura Paideia, București, Ediție specială, p. 14-15.

portul tradițional, podoabe, sculptura în lemn, ceramica de Vama, țesături, în ceremonialul de botez, nuntă sau înmormântare. Astfel, gândirea populară oșenească a conferit un conținut propriu, original, **circulației universale** a semnelor și simbolurilor, conturate *ab origine* prin forme și exprimări artistice din toate culturile, spiritualitățile și religiile lumii.

Intuiția unor conținuturi semnificative care oglindesc viziunea specifică a oșenilor asupra universului și existenței umane, a determinat **o reiterare** a elementelor ornamentale, chiar dacă acest lucru s-a concretizat în variante stilistice inedite, dovedindu-se astfel dinamica inovatoare a spiritului oșenesc. Nepieritoare și creativă, imaginația oșanului a fuzionat firesc cu mersul lumii și al vremurilor, **statornicind schimbarea** și desțelenind curajos osatura tradiției încremenite în trecut. Dincolo de frontierele prejudecăților și fără să anuleze moștenirea din bătrâni, oșanca rânduiește și azi coșul de Paști, cu aceeași simplitate a gestului încredințat răsucirilor insolite ale firii și destinului: ouă vopsite, **împchistrite cu ceară**, din lemn, din ciocolată, din mărgelile sau ouă ornamentale, aduse din Londra, Franța Italia sau alte colțuri ale Europei. Privind coșurile de Paști din anul 2017, care împrejmuiesc biserica din Cămârzana, poți avea o explicație justă și temeinică a universalității valențelor Oului - simbolul central al sărbătorii Paștelui și a practicilor legate de el.

Peregrinările oșenilor în străinătate dobândesc un sens încărcat de profuzime: oriunde ai fi, în orice colț de țară, nu există sărbătoare a Paștelui fără **coșarca cu ouă mândru îm-**

pchistrite, cârnaț, slănină, pălincă, pască și lumânare cu bărbînoc. Exodul oșenilor în alte țări a fost, este și va fi **o mare provocare**: ruptura de sat nu poate rupe țâțânile porții care a deschis tradiția Oașului către tradițiile lumii.

Azi, de Paști, oșanul stă cu coșarca cu ouă împchistrite **pe pragul casei ființei lui**. O casă care poate fi construită oriunde, în satul natal, sau în străinătate. Lui îi e dragă oricum, fiindcă știe că atunci când bați la poarta lui, el **o deschide de dinlăuntru**, de acolo de unde zidurile au căldura simțirii și trăinicia cugetării oșenești.

După Ivan Evseev, funcționalitatea ritualică a **oului** se configurează după două coordonate esențiale: abordarea precreștină, necanonică, a tradițiilor magice și a unui „creștinism cosmic” și perspectiva canonică a creștinismului. Primul criteriu de clasificare are în vedere sărbătorile de renovare a naturii, riturile fertilității și de propițiere, riturile de trecere, riturile cu valoare apotropaică. A doua categorie de repere se referă la acele ritualuri centrate pe principalele episoade ale vieții lui Isus – Nașterea și Moartea.

„În Persia ouăle colorate reprezentau cadoul obișnuit de Anul Nou, iar la noi și în întreaga arie balcanică și est-europeană e răspândit obiceiul înroșirii și încondeierii ouălor de Paști; ciocnirea ouălor vopsite pare a fi un rit moștenit de la primii creștini, care își dăruiau câte un ou roșu de Paști, se sărutau și spuneau: Christos a înviat!. Oul e un simbol al nemuririi și al resurecției. În mormintele vechi din Rusia sau din Suedia s-au găsit ouă de lut. Ca simboluri ale fertilității, ele sunt prezente în ceremoniile ce însoțesc semănatul sau culesul roadelor câmpului. (...) În ceremonialul de nuntă românească, mirele și mireasa, așezându-se la masă, după ce se întorc de la biserică, trebuie mai întâi să mănânce un ou (S. FL. Marian, *Nunta*, 305). Ouăle sunt și o ofrandă rituală destinată divinităților htoniene și strămoșilor. La români, cojile de ouă roșii de Paști se dau pe apă spre a se duce în

„țara blajinilor” (Fochi, *Datini*, 34). Oul participă la un simbolism al intimității, repaosului, alături de casă, arcă, cavernă, scoică, toată această constelație simbolică fiind pusă în legătură cu pântecul matern (Durand, 315).”⁵⁴

Ouăle ornamentale poartă denumiri diferite, în funcție de registrul lingvistic popular al regiunii în care se practică acest meșteșug. În Oaș, se numesc *ouă vopsite*, cele care sunt colorate cu *văpsele* din plicuri cu prafuri chimice sau cumpărate din comerț și *împistrite/împchistrite/împistrite*, cele care sunt încondeiate cu ceară.

Termenul de *încondeiat*, cu referire la ouăle de Paști, este aproape complet necunoscut și practic neutilizat în vorbirea curentă a oșenilor.

Regionalismul *a împistri* se folosește frecvent în Oaș cu sensul de *a ornamenta, a împodobi, a decora, a înstruța*.

Împletitul **pe pănoji de mălai înstruțat cu scai de iarnă** – o practică străveche din Țara Oașului, folosit de împletitoare pentru a exersa tehnica împletirii părului în plasă, funduri și colți

Irina Ciorba, 75 de ani, din Vârșor, Cămârzana
Foto: Mihaela Grigorean, 2017

Forma ovoidală a împletirii părului la mireasa din Oaş

În "Aforismele și textele sale", carte publicată de Constantin Zărnescu, sculptorul Constantin Brâncuși mărturisea referitor la sursa energiei care-i orientează actul de creație: „Sculpturile mele sunt fecioarele mele! Le gătesc ca de nuntă!”.

În ceremonialul de nuntă din Țara Oașului, găteala miresei implică un ritual străvechi al împletitului părului sub formă de plasă în formă ovoidală, o practică arhaică care activează semnificațiile arhetipale ale oului, ca însemn al fecundității, dar și reface unitatea lumii, al cuplului primordial, al idealului androgenic. Fiindcă împletitul cozii la mireasă era un obicei care dura câteva ore, ulterior s-a renunțat la această practică cu conotații de ritual magic, nupțial, înstruțatul miresei substituind azi plasa împletită cu migală din firele de păr, cu o coadă din material rezistent, împodobită cu mărgelile și barșone, aplicată la spate, peste părul strâns într-o pleată. Această coadă a miresei, împletită din șuvițe ca o plasă sau cea înlocuită de bucata de material, are forma **ou-lui**, în ciuda variantelor stilistice romboidale care au apărut din confecționarea ei din diverse materiale cu textură tare.

Astfel, putem intui similitudini complexe între semnificațiile inițiatice ale **oului** și **oviforma** pe care o are **coada miresei** oșence, datorită aspirației implicite a celor doi actanți principali din ceremonialul nunții – femeia și bărbatul: a transgresa distincția viață-moarte prin iubire, a reitera simbolic imaginea unificantă a încreatului, a atinge măreția cosmogoniilor originare, a nașterii mitice a lumii dintr-un Ou. Dacă mireasa este conștientă sau nu de această înțelegere a nunții ca etapă a unui ceremonial cu accente ritualice profunde, nu putem ști. Ceea ce constituie însă o evidență este faptul că mireasa din Oaş **din mândră devine mai mândră** înstruțată fiind cu cunună și coadă în formă ovoidală. Mireasa oșencă împrumută simbolic în acest interval privilegiat din existența sa, desăvârșita frumusețe a primordialității oului cosmic, întru-chipare a corolei de lumini care dezvăluie unitatea dintre cer și pământ, dintre gingășia naturii terestre și diafana transparență a astrului din constelațiile universului. După cum zice țâpuritura – *Cum îi stă cerului cu stele / Așa-i stă miresei cu mărgelile / Cum îi cerul înstelat / Așa mireasa s-o gătat*, mireasa oșencă dobândește statutul unei stele deopotrivă a cerului și a pământului, a văzutului și a nevăzutului, care își rânduiește frumu-

șeța împușinând Lumina eternă, pentru a îmbogăți lumina contingenței terestre.

Mireasa oșencă devine **din mândră mai mândră. O măiastră.**

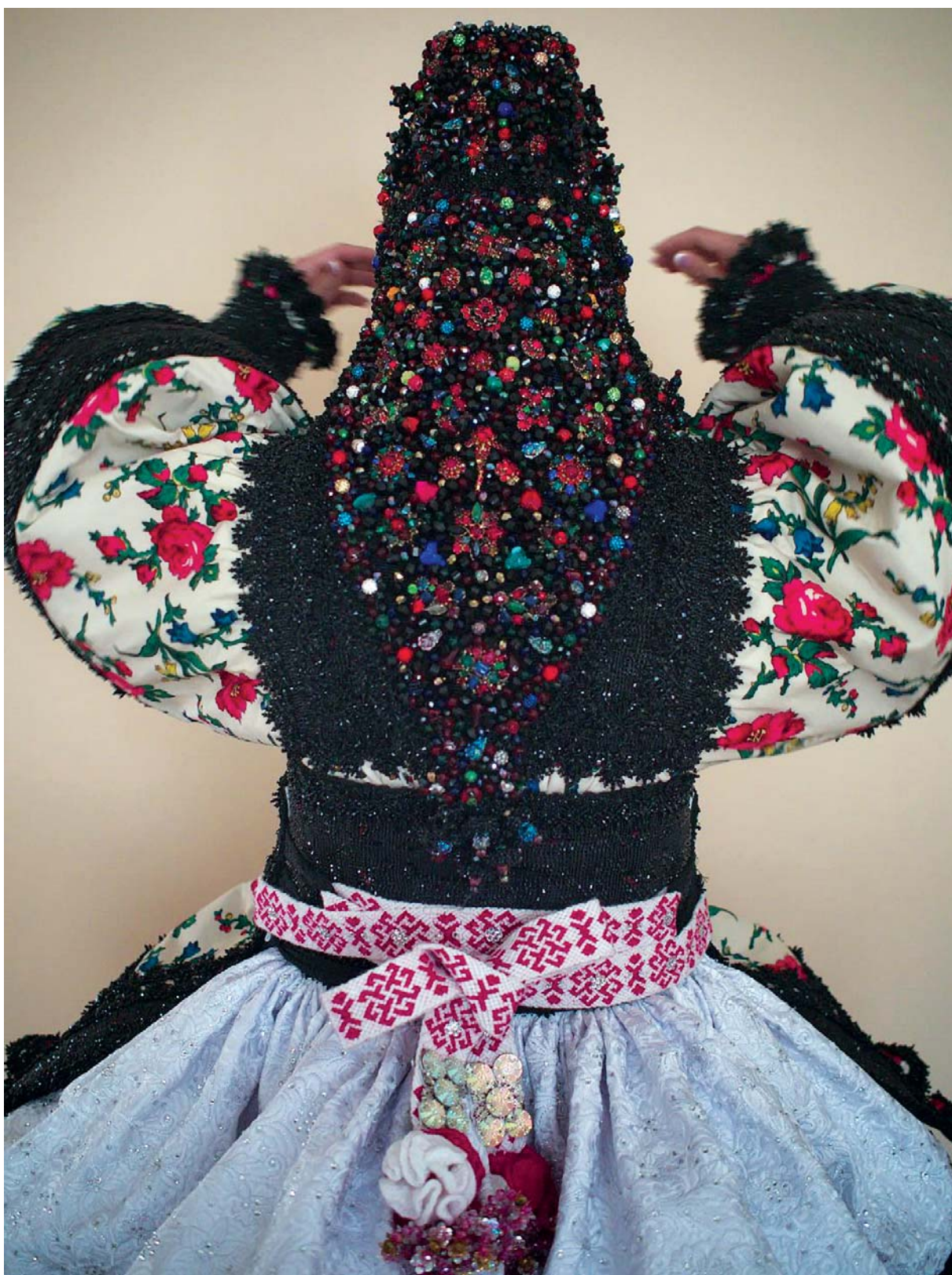
Oșencele care încondeiază ouăle, sunt și cele care participă la găteala miresei.

Parafrazându-l pe Brâncuși, putem sugera o fărâmă din gândul intuitiv al meșterițelor cu har artistic care împchistresc ouăle în Țara Oașului:

„Ouăle mele împchistrite sunt fecioarele mele! Le gătesc ca de nuntă!”

Libertatea oșenilor de când lumea, a sporit o dată cu libertatea plecării în străinătate, eveniment care a modificat treptat ecuația existenței lor: sunt mai multe necunoscute care le orientează viața. Nunta a rămas singurul moment care le astâmpără dorul revenirii în țara de unde au plecat, încercând să afle toți termenii necunoscuți ai destinului lor.

Fiecare mireasă din satele Oașului *ascunde* sub cununa ei gestul străvechi al părului împletit și *dezvăluie*, în egală măsură, o *frumusețe* aparte, prin culorile mărgelilor care-i împodobesc chipul, dar și prin luminile din priviri și zâmbet, *podoabele* cele mai prețioase ale sufletului. Înșirate în feluri diferite, de la un sat la altul, de la o împletitoare la alta, mărgelile de pe cunună și coadă reprezintă tot atâtea moduri în care gingășia statuară a oșencei poate fi admirată, savurată și contemplată. Asocierea deloc hazardică dintre culori, mărimi, materiale și nuanțe diverse, reflectă maniera unică în care nunta tradițională se integrează în viața oșenilor, găteala miresei rămânând un obicei viu, pulsând a dorință și bucurie de a-l trăi cu entuziasm, în ciuda tuturor transformărilor care au survenit în ceea ce privește portul și podoabele specifice acestui ceremonial. Dacă în Cămârzana și Racșa obrajii îi sunt împodobiți cu o rafinată plasă țesută timp de câteva ore din părul tinerei mirese, colții împlețiți pe tâmpile încadrându-i fermecător galeșele-i ocheade, în Bixad, Batarci, Valea Seacă, Certeze, Târșolt sau Călinești cununa îi acoperă total capul, ivind tulburător o *altfel de frumusețe*.

*Cunună,coadă și pletea de mireasă din Certeze, 2017
Foto: Remus Țiplea*

*Mireasă din Țara Oaşului cu coadă împletită în plasă și pletean
Foto: I. Schneider, 1935*

Nunta privilegiază statutul femeii în lume și în comunitatea în care trăiește și astfel că ea devine, pentru câteva zile, o *regină*, în sensul exprimării totale și maximele a frumuseții ei, sub toate aspectele ei rituale: forma cununii o înalță, spiritualizând-o spre cer și apropiind-o de perfecțiunii cercului, șiragurile de bănuți și multitudinea de mărgele o leagă de bogăția și culorile vieții, coada acoperită cu barșone, zgărzi, pletean sau zăvon, sugerând prin forma ei romboidală dorința de feminitate și grație, calități feminine menite să o însoțească pe întreg parcursul existenței. Oșenia miresei este țâpurită de fiecare mărgea înșirată la gât, iar

danțul frenetic al culorilor costumului mărturisește dragul de a savura cu intensitate fiecare clipă, rânduiești lăuntrice rezonând candid în albul pânzei cămeșii. Originalitatea înstruțatului miresei din Oaș rostește tainic povestea unei împletitoare, viziunea ei despre cel mai important moment din viața unei femei, acela în care *din mândră o face și mai mândră*, fiecare împletitură a părului legând-o de un destin nou și dezlegând-o de unul vechi, împutinându-i temerile și sporindu-i astfel, *Frumusețea*

Împletitul miresei în Cămârzana, 2017 / Foto: Mihaela Grigorean

Cunună veche de mireasă din Cămârzana, împchistrită cu pupi de mărgele – Foto: Romeo Komaromi

Împchistritul ouălor de Paști în Cămârzana, 2017 Foto: Mihaela Grigorean

Etapele încondeierii ouălor

Gesturile meșterițelor oșence învăluie și dezvăluie depotrivă fiorul dintâi al misterului Creației originare, reiterând ritualic credința tuturor popoarelor că *din ou s-a născut lumea.*

Cine încondeiază ouă?

Răspunsul este simplu: orice știe, *vrea* și îi *place* să practice aceste vechi meșteșug cu inflexiuni artistice subsidiare.

„Încondeiatul ouălor presupune oarecare cunoștinți mai întinse, o practică mai îndelungată și un oarecare gust artistic mai dezvoltat.”⁵⁵

Practica rituală este structurată pe etape bine definite:

Pregătirea instrumentarului elementar - căsca, cutia cu ceară, culorile

Vopsirea ouălor - când, cum și cu ce se colorează?

Încondeierea ouălor - când, cum și cu ce se împetchistesc?

În Cămârzana identificăm o categorie dominantă de ouă încondeiate: **monocrome - roșii sau negre, cu ornamente în relief.**

Komaromi Romeo

⁵⁵ Artur Gorovei, *Ouăle de Paști*, Editura Paideia, Ediție specială, p. 123.

“Goi-mari este și dzîua ouălor. Dimineața copiii umblă prin case cerând ouă (Certedze, Moişeni, Bicsad)”⁵⁶

Ofimeş Monica, o oşencuță drăgălașă, de 17 ani din Cămârzana, a avut noroc să aibă ambele bunice, meşterițe pricepute în tehnica încondeierii ouălor cu ceară, o practică care necesită mult mai multă migală, tenacitate și talent artistic, decât simpla decorare a lor cu carioca sau cu diverse frunze – aplicând tehnica *ciorapului*, vopsirea lor în diverse culori, fierte în coajă de ceapă sau lipite cu acțibilduri. Iată ce ne mărturisește tânăra zână, întorcând o filă din jurnalul amintirilor ei nostalgice, legate de modul în care împetchistreau ouăle, cele două bunice ale ei - Paul Maria și Ofimeş Irina:

„ Joi, vineri și câteodată și sâmbăta – când aveau de încondeiat ouă la mai multe familii, se adunau meşterițele la câte-o casă ca la o șezătoare și începeau pregătirile de Paști, printre care și împetchistritul ouălor. Erau preferate ouăle de găscă fiindcă erau mari și puteau să facă modele mai complexe și interesante, având câmpul de lucru mai întins, dar se desena cu ceară și pe ouă de rață sau de găină. În Cămârzana se

creșteau mute găște, deoarece erau multe văi cu apă și iarbă mănoasă, iar părinții ne trimiteau des cu găștele la păscut pe valea Ceaslașului sau prin Vârșor. Aveam și un joc de copii denumit *De-a găștele*, pe care îl savuram cu încântare când ne apucam de distracție pe câmpuțuri. Împetchistritul ouălor începe cu fierberea lor într-o oală de plev, pe șpor, apoi se scot și se colorează în văpsele roșii și se pun pe marginea sobei sau în bloudărul deschis, aproape de căldură ca să nu se răcească. Apoi se topește ceara – luată de la crescătorii de albine din sat sau se topesc lumânări, punându-se într- cutie de plev și lăsându-se pe sobă la o temperatură constantă. Ceara trebuie să fie călduță nu trebuie să fie fierbinte că se prinde ceara de ou și mâna nu mai are libertate de mișcare. Se ia oul colorat și se trasează ornamentele cu căsca, începând întotdeauna cu împărțirea lui în două jumătăți, prin desenarea unei scări cu fuștei pe care tof sui până în cer sus și nu ajungi....și nu găți de suit...câteodată se folosea și paiul de grâu în loc de căscă, care era o bucată de lemn de alun, crestată la un capăt pentru a putea lega cu o sârmă subțire bucata de alamă subțire ră-sucită și presată până la obținerea unui tubuleț care umplut cu ceară permite trasarea liniilor și a punctelor cu care se creionează semnele de pe ouă. Unele femei pun direct în ceara topită, praf de cărbune sfărmat, bocs (cremă) de pantofi sau o

⁵⁶ Ion Mușlea, *Cercetări folklorice în Țara Oașului*, în *Anuarul Arhivei de Folklor*, 1932, Academia Română, *Anuarul Arhivei de Folklor*, Cartea Românească, Cluj, p. 148.

anumită culoare și astfel, ornamentele în relief care rămân după ce se șterge oul cu un burete cu oșet, devin colorate cu negru sau cu alte nuanțe. După ce se termină de decorat, se pun la înmoi în apă cu oșet, moare de varză acră sau zăr de la oi și se curăță culoarea cu un burete într-un vas, ca să

rămână colorată doar ceara care dă contur în relief desenelor făcute de meșteriță: scara cu fuștei, brăduțul, furca, pieptenele, cocoșul, coarnele berbecului, floarea, frunza, cârligății. În ziua când pregătește coșarca de Paști pentru sfințit, femeile obișnuiesc să frece ouăle împchistrite cu slănină ca să lucească mândru. În coșarca de Paști se așează, pe lângă ouăle împchistrite, pasca, cârnați, slănină, umplutură de miel, șuncă afumată, coade de ceapă și usturoi și un vâsuț cu sare. După masa de Paști, cojile de la ouăle sfințite se păstrează agățate în crengile de la piersici sau alți copaci din ogradă”.

Spre deosebire de alte zone etnografice unde se practică încondeiatul ouălor cu o deosebită măiestrie artistică, particularitatea ouălor împchistrite din Oaș este aceea că ornamentele sunt în relief. Acest lucru este datorat faptului că, după ce se trasează liniile desenului cu câșca înmuiată în ceară, ouăle nu se mai fierb ca astfel căldura apei să topească ceara și locul unde a fost aplicată să rămână alb.

Pentru a încondeia se întrebuițează în general două instrumente: chișița – denumită în alte părți pișița, tcișița, fcișița, chirșița, bijara, vizaric, condei, închistritoare - și feleșteul. În Oaș se mai păstrează azi doar chișița, denumită în limbaj regional câscă, bătrânii spunând că provine de la cuvântul găscă, deoarece inițial se împchistrea cu pana de găscă și ulterior a apărut plevul subțire de alamă pe care îl luau de la capacele sticlelor de ulei.

„Chișița e un instrument cu care se trag liniile figurilor ce ornamentează oul -, e un bețișor subțire, rotund și lung, ca de un lat de mână, bortit la un capăt de-a curmezișul, cu sula. În borticica aceasta e băgată și întărită o țevișoară de alamă, ca de un lat de deget de lungă, făcută de obicei dintr-un capac de lulea, care sunt foarte subțiri și deci lesne de îndoit. Căpăcelul de lulea se taie în formă pătrată, se învârtește în jurul unui ac subțire și se bate cu un ciocănaș, ca să fie cât se poate de simetrică, și borticica țevișoarei nu prea largă. Aplicată în tăietura bețișorului, se vâra în interiorul țevișoarei un păr de porc, care se leagă de mănunchiul chișiței, ca să nu se miște.”⁵⁷

Din păcate, **feleșteul nu s-a mai păstrat în Oaș în practica ornamentării ouălor cu puncte, pupi sau pui** care se realizează tot cu câscă.

„În ornamentația ouălor, afară de linii sunt și puncte: picățele (chicățele), pui. Acestea se fac cu un alt instrument: feleșteu, feleștiuc, motoc, mătăz, mătuf, pământuf – un bețișor care are la un capăt câțiva călțișori sau buci, bumbac sau scamă de in.”⁵⁸

Etapele încondeiatului ouălor corespunde simbolic cu răcrucile care orientează calea către sine. Oșenii se pregătesc de la naștere pentru a-și împchistri existența cu simbolurile durabile ale unui univers spiritual bogat în valori nepieritoare: motivele decorative de pe olul de nănași de la botez, steagul înstruțat de la nuntă, prescurile împchistrite de la înmormântare.

Oul de Paști încondeiază toate aceste însemne, imprimându-le unitate, coerență și sens.

57 Artur Gorovei, *Ouăle de Paști*, Editura Paideia, Ediție specială, p. 125.

58 Artur Gorovei, *Ouăle de Paști*, Editura Paideia, Ediție specială, p. 125.

Culorile împțchistrelii

Spre deosebire de alte sate oșenești unde ouăle de Paști se colorează pestriț, aleatoriu, într-o diversitate de culori, majoritatea cumpărate din comerț, în Cămârzana, locul unde se practică și azi tehnica încondeierii cu ceară - obicei răspândit cândva în toată Țara Oașului, s-au păstrat trei dominante cromatice: **alb (fondul - culoarea oului), roșu și negru**. Câteodată se mai strecoară frugal și discret, în coșarca de Paști, ouă împțchistrite în verde, mov, roz sau albastru. Timide și smerite, ouăle încondeiate cu **roșu și negru** se rânduiesc cu rost printre celelate însemne ale tradiției pascale, evocând vremurile de demult și nelăsându-le să se risipească în fuziunea insolitelor elemente ale modernității importate haotic și superficial.

Albul oului semnifică paradoxal suma și absența tuturor culorilor, de aceea "se asociază vieții diurne, luminii, divinității, revelației, purității (albul virginal), dar și vidului, morții (este culoarea spectrelor din lumea de dincolo și a doliului la multe popoare. În folclorul românesc, în forma sa derivată *dalb (florile dalbe)*, e asociat frumuseții fără seamăn, purității și gingășiei."⁵⁹

Negrul, "în valoare absolută, culoare contrară Albului, este egalul acestuia. Ca și albul, el se poate situa la cele două extremități ale gamei cromatice, ca limită fie a culorilor calde, fie a celor reci; după cum este mat sau strălucitor, el devine absență sau sumă a celorlalte culori, negare sau sinteză a lor."⁶⁰

Meșterițele care încondeiază azi ouăle de Paști în Cămârzana, obțin culoarea **neagră** fie din cărbuni sfărmași și topiți în ceara caldă de pe *fiteu*, fie din crema neagră de pantofi - din *box*, amestecată cu ceara de pe focul stâmpărat domol.

Negrul conectează energiile universului oșenesc în orizontul întunecimilor increate ale primordialității, traversând pe dedesubtul lumii în locul fără loc din acel illo tempore al nediferențierii originare.

Negrul care încondeiază pe ouă elementele din Realitatea naturii, cosmosului și spiritualității oșenești, trans-mută din lumea htoniană, fertilitatea pământului, în sensul unui re-

⁵⁹ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri*, Editura Amarcord, Timișoara, 1994, p. 14.

⁶⁰ Jean Chavalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 2, Editura Artemis, București, 1995, p. 334.

ceptacul al renașterii trecând prin moarte. Oul împchistrit cu **negru** e genunea simbolică în care poate încolți sămânța nemuririi.

În limbaj creștin, unele meșterite oșence spun că **negrul** ne amintește de durerea, suferința și tristețea pe care a trăit-o Isus răstignit pe cruce.

Paștele este un moment în care conștiența sentimentului religios al ființei (în sens eliadesc) transgresează opoziția **alb-negru**, viață-moarte... moartea devenind o poartă către viață.

Într-un limbaj inițiativ, putem spune că trecerea de la negru spre alb, se realizează prin roșu.

Depășirea ignoranței, necunoașterii, haosului, confuziei, tenebrei ființei trece prin proba focului care arde reminescentele legăturilor contingente, perisabile cu pământitatea efemeră. Imaculată și pură, lumea interioară se poate **albi** și înnoi doar prin combustia neostoită realizată gradual pe treptele evoluției spirituale: "Acest negru

căptușește pântecul lumii, unde, în adâncul întuneric gestator, lucrează roșul focului și sângelui, simbol al forței vitale. De aici, frecvența opoziție dintre roșu și negru pe Axa nord-sud sau, cu alte cuvinte, faptul că roșul și negrul pot apărea ca substitute reciproce."⁶¹

Din perspectiva credințelor, spiritualităților și religiilor lumii, ouăle colorate în **roșu** aveau multiple semnificații, în raport cu funcția ritualică pe care o îndeplineau în diverse contexte: erau oferite ca *dar* atunci când se celebra sărbătoarea Anului Nou la echinocțiul primăverii, ca simbol de fecunditate și afecțiune reciprocă – în Asia și Europa; tinerii romani întrebuițau ouăle roșii la sărbătoarea lui Janus, atât în jocuri, cât și în ceremoniile religioase; în creștinism – la români, înroșirea ouălor este legată de legendele având tema răstignirii lui Isus pe cruce și sângele acestuia care împetriță ouăle aduse într-o coșcă de către Maica Domnului sau Maria Magdalena⁶².

Oșencele din Cămârzana obțineau culoarea roșie pentru împchistritul ouălor, din lutul roșu pe care-l aduceau de la Dâmbul Roșu, toponim ce ascunde în ecuația lui semantică, un referent dintr-o Realitate geografică, dar și un reper în geografia spirituală a Oașului. Azi, cumpără roșul, în plicuri

Pânză oșenească / Foto: Romeo Komaromi

61 Jean Chavalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 2, Editura Artemis, București, 1995, p. 335.

62 Vezi Simeon Florea Marian, *Sărbătorile la români*. 3. *Cincizecimea*, Editura Saeculum I.O., București, 2015, p. 19-25.

de hârtie de la țăgânci, lăsând pământul roșu de pe dâmb, să se odihnească pentru a-și reîncărca rezervorul energiilor din adâncuri de lume.

Oare e întâmplătoare opțiunea cromatică a meșterițelor oșence, având în vedere faptul că cele mai vechi pânze **albe** oșenești erau decorate cu ornamente țesute sau cusute cu fibră roșie și neagră?

Oare e hazardică alegerea angobelor de pământ pentru decorarea pe fond **alb** a vaselor de lut de la Vama – culoarea **roșie** de la cireșul Mănăstirii din Bixad și cea **neagră** din grădinile lucrate între Valea Mărie și Tur?

Oare e o coincidență cronotopică cu jocul de culori al arhitecturii oșenești tradiționale care se distinge în peisajul cromatic prin **mieriul** pereților exteriori, parta **roșie** care împregiură baza case, albul **zugrăvelii** interioare și nuanțele închise **negrii** ale lemnului?

Oare e o ghidușie ludică copilărească înșiratul mărgelor pe zgârzi, barșone, clopuri într-o logică cromatică a cărei coerență este dată de un fond **roșu** – pentru creațiile vechi din mărgele și o dominantă **neagră** – pentru cele din actualitate?

Drăgălășenie sau nu, curcubeul sufletesc al oșenimii este unul de tip ternar: **roșu** și **negru**, însemne țesute pe albul pânzei existenței lor într-o - totdeauna

Oare coșarca de Paști a oșenilor de azi este făcută după Rânduiala Tradiției sau ... pentru a fi în rând cu lumea?

...atâta timp cât mai vedem la Sfințitul Paștilor din Cămârzana, ouă roșii și negre împchistrite mândru cu câscă și ceară, putem conchide fără a pecetlui o sentință definitivă că:

Rânduiala oșenească intră în rând cu lumea!

Ouă încondeiate din Cămârzana, 2016 / Foto: Mihaela Grigorean

Alfabetul convenției decorativ-simbolice oșenești

- Punctul. Pupii
- Motive axiale (*axis mundi*) - Scara cu fuștei
- Motive centrale - floare, steaua în cruce, cocoșul

Conștiința aplicabilităților coerente ale proporțiilor, ritmurilor și semnelor reprezentate simbolic în expresii artistice, survine din configurarea originară a substratului mitic din inconștientul colectiv oșenesc.

„Punctul, linia, linia ondulantă, zig-zag-ul, cercul, rombul, spirala etc. sau, într-o altă ordine de lectură, unda apei, simbolul solar, semnele astrale, vrejul, bradul, șarpele, pasărea, etc. apar în diverse sintaxe pe vasele neolitice din culturile Gura Baci-

lui-Cârcea, Griș-Starčevo, Vinča-Turdaș, Vădastra, Boian, Hamangia, Petrești, Gumelnița, Coțofeni etc., în ceramica traco-dacică, daco-romană, medievală și modernă.”⁶³

Din perspectiva relației dintre *forma și funcția* oului de Paști, meșteșugul încondeierii activează tensional o energie creatoare generatoare a unei *stări de echilibru*, între finalitatea *practică, estetică și simbolică* – între *funcțional și metafuncțional*⁶⁴.

⁶³ Constantin Prut, *Calea rățâcică – O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991, p.9.

⁶⁴ Vezi Constantin Prut, *Calea rățâcică – O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991, p.9.

Punctul. Pupii

Repertoriul decorativ al ouălor încondeiate în Oaş cuprinde atât reprezentări realiste conturate prin motive cosmomorfe, fitomorfe, zoomorfe, avimorfe, skeumorfe, cât și abstracte geometrice și negeometrice. Punctul unifică toate aceste ornamente, instituind un principiu axiologic care traversează și ordonează universul artistic oșenesc : fiecare element din Real poate dobândi valoarea de *centrum mundi inalienabil nici măcar prin moarte*. Gestul încondeierii ouălor de Paști ne poate conecta simbolic la punctul originar, mișcător al lumii, reiterând creator omogenitatea Unului.

Punctul, „un motiv atât de simplu și de umil” (Vezi C. Prut), reprezintă în cadrul repertoriului decorativ și simbolic, centrul de emergență al tuturor motivelor, reprezentărilor și manifestărilor culturale populare. **Punctul** este sursa energiei creatoare, logos-ul care întemeiază universul artistic și spiritual al meșteritelor oșence care împuncthistresc ouăle de Paști. **Punctul** este o sublimă concentrare a tuturor esențelor lumi.

Punctul-centru în ceramica de Vama din Țara Oașului constituie atât sursa concentrării energiilor centripete, cât și a exprimării centrifuge a ornamentelor decorative periferice. **Mișcare în nemișcare. Potențialitate în act. Corola de puncte și punctul-centru** mărturisesc artistic despre coexistența mărginirii și dezamărginirii, într-un dialog al creatului și increatului. Întemeiere a lumii.

„Numai că oricât ar fi de legată de un fond primordial de percepții și organizări ale logosului, fiecare nouă generație – și în cadrul ei, de cele mai multe ori, fiecare individ – retrăiește într-un mod aparte patrimoniul arhetipal, colorându-l cu inconfundabila experiență proprie”⁶⁵.

Dacă stai de vorbă cu oșencele din Cămârzana care împuncthistresc ouăle, **punctele reprezintă stropii de sânge ai jertfei lui Isus**. Ce dovadă mai grăitoare poate fi ca acest orizont de înțelegere și interpretare a valorii simbolice a **punctului** - un mod aparte de a retrăi patrominiul arhetipal, colorându-l cu inconfundabila experiență proprie?

Ornament solar cu pupi pe blid de Vama
Foto: Romeo Komaromi

Dacă în gândirea orientală, **punctul** - *bindu* este cea dintâi reprezentare imaginală a manifestării cosmogonice - *picătura germinativă* (C. Prut), în conștiința oșenilor, această *organizare primordială a logosului* și-a potențat conținutul de semnificații prin mesajul creștin. Existența noastră este **punctată** în toate ungherele ei de sacrificiul divin din iubire, pentru iubire și întru iubire.

Ornamente geometrice și fitomorfe cu pupi din mărgelile cusute pe clop oșenesc / Foto: Romeo Komaromi

65 Constantin Prut, *Calea rătăcită. O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991, p. 14.

*Icoană din Oaş pictată pe sticlă, cu pupi – colecția Grigorean
Foto: Romeo Komaromi*

*Icoană din Oaş pictată pe sticlă, cu pupi – colecția Grigorean
Foto: Romeo Komaromi*

Cerul din afară este **punctat** de aștrii cosmici.

Cerul din noi este **punctat** de stropii de sânge ai dezmarginirii morții.

Punctele încondeiate pe ouăle de Paști de meșterițele zâne care au scăpat din cămara Timpului ireversibil, întemeiază un *kosmos* al iubirii, care își croiește temeierile urcând infinit pe **scara cu fușteii - punte** între ființă și neființă.

În ordinea decorativ-simbolică astfel creată, tangibila lume stilizată pe oul încondeiat prin elementele naturale - *floare, brad, fluture, cocoș, creangă, copac, greblă*, se spiritualizează prin în-lăcrimata asumare a destinului **punctat** de un drum fără drum al credinței.

Punctele-stropi devin astfel, în configurația universului **spiritual oșenesc, roua vie a trudei ne-muririi.**

*„Umbra celor nefăcute nu-ncepuse-a se desface,
Și în sine împăcată stăpâna eterna pace!...
Dar deodată **un punct** se mișcă... cel întâi și singur. Iată-l
Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl!...
Punctu-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba spumii,*

Scară - cer-în-pupi
Stea - cer - în - pupi
Rădăcini - cer - în - pupi

Floare - cer- în - pupi
Cruce - cer - în - pupi
Brad - cer - în - pupi

Frunză - cer - în - pupi
Copac - cer - în - pupi
Unda apei - cer - în - pupi

*E stăpânul fără margini peste marginile lumii...
De-atunci negura eternă se desface în fășii,
De atunci răsare lumea, lună, soare și stihii...”*

(Mihai Eminescu, *Scrisoarea I*)

În concepția populară vârful ascuțit al oului încondeiat reprezintă cerul, iar baza lui, pământul. Traducând clipa de trăire oșenească în limbaj eminescian, mișcarea încremenită a **punctului** face posibilă contopirea planului cosmic cu cel terestru și astfel, dez-mărginirea lor, fiindcă *punctul e stăpânul fără margini peste marginile lumii...*

Alfabetul convenției decorative oșenești al ouălor încondeiate este - în limbaj stănescian, o **hemografie** a cărei strămoși sunt în trecut, prezent și viitor.

Punctul cuprins în ne-cuprinsul stropilor de rouă a sângelui care însuflețește și reînsuflețește anual lumea.

Punctul este rânduit de meșterițele din cămara zănelor în pupii sufletului oșenesc.

Pupii - corpusculii undei de energie vitală oșenească.

Anuța Dobraș din Cămârzana rânduint pupii cu câșca pe oul împtchistrît

reca Judez
si Mare

SCARA CU FUȘTEI

Prin practicile străvechi, actualizate anual, oșenii rămân conectați la miturile și arhetipurile care ordonează și structurează imaginarul colectiv al lumii. Înstruțând ouăle de Paști sau rânduindu-le în sicriul mortului, **oșanca construiește nerostit un rost**: unifică viața cu moartea, începutul lucrurilor cu sfârșitul, refăcând simbolic unitatea cosmică. Crezul oșenilor în permanentizarea Viului, ca impuls care transgresează opoziția *viață-moarte*, alimentând statornic regenerarea ciclică, a dat un Sens durabil ecuației lor existențiale, încifrată cu talc în mesajul cuibărit al motivelor ornamentale din arta populară: *viață-moarte-viață*. Moartea este înțeleasă ca o poartă către viață. **Scara cu fuștei** de pe ouăle încondeiate din Țara Oașului, reprezintă simbolic și metaforic această *poartă* dintre niveluri de Realitate diferite, **care se poate deschide doar pe dinlăuntru**, anulând astfel **discontinuitatea** dintre legile diferite ale întrupărilor Firii.

Scara cu fuștei care nu se termină niciodată este principiul, temeiul, secțiunea axială a viziunii oșenilor asupra vieții și morții.

“Dintr-un ou (uneori, el este de aur) ce plutește în apele oceanului primordial se naște întregul univers: din partea superioară a cojii apare cerul, din cea inferioară – pământul, iar gălbenușul se transformă în soare. Motive cosmogonice și cosmologice le aflăm și pe ouăle încondeiate (“împistrite”) românești pe care figurează luna, soarele, Calea Lactee, flori, pești etc.”⁶⁶

Din conotațiile încondeierii ouălor de către femeile din Cămârzana se conturează concepția lor despre coordonatele spirituale ale **universului oșenesc**: **unitatea dintre pământ și cer**.

Reperete terestre sunt sugerate expresiv prin motive ornamentale fitomorfe - frunza, bradul, salcia, floarea, spicul de grâu, agrare - furca, grebla, animaliere - coarnele berbecului, cocoșul, laba găștii, dinții de lup. Tot din registrul contingent sunt și unda apei, calea rătăcită cu pupi, meandre. Elementele celeste sunt reprezentate de motivele ornamentale astral: crucea stelară, constelațiile universului. Legătura primordială dintre pământ și cer este întrupată în toată complexitatea funcționalității sale hermeneutice prin prezența **scării cu fuștei**, ipostază oșenească a lui *axis mundi*.

⁶⁶ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura “Amarcord”, Timișoara, 1994, p. 126.

Scară cu fuștei pe icoană veche, pictată pe sticlă, din Țara Oașului - colecția Ioan Mișca din Târșoaf. Foto Mihaela Grigorean

Această scară unificatoare a lumii care urcă către cerul din noi, traversând cerul din afară, fără a se termina vreodată, este chintesența metaforică a destinului oșenesc. Ea este stilizată ornamental prin simboluri ca Arborele Cosmic - brad, spic, frunză sau prin cele derivate din coloana cu puncte, semicercuri, în romb sau în unghi.

Colindele Oașului evocă an de an, timpurile imemorabile ale unui cronotop a cărui incomensurabilitate mitică poate fi *măsurată* doar simbolic de „o scară tăt de ceară / Dumnezeu pe ea coboară”. **Imaginea arhetipală a scării de ceară o regăsim pe ouăle încondeiate din Cămârzana, însă meșterițele oșence accentuează nu hierofania, ci urcușul lăuntric permanent al omului angajat în viața spirituală și orientat de fiorul divin....**

Scară cu fuștei de frunze și flori pe blid vechi de Vama.
Foto Romeo Komaromi

Geometrismul simbolic al scării este stilizat în diverse fe-
luri: în romb, în linii paralele, meandre, unda apei, semicer-
curi, în unghi.

Continuitatea vieții într-o realitate geografică și cultura-
lă bine delimitată condiționează instalarea fenomenului
de *continuitate* în stilistica artei populare care, în fiecare
dintre momentele sale – din preistorie până în actualitate
– realizează *retrospectiva* traiectoriei temporale pe care s-a
format.”⁶⁷

Având ca reper interpretarea fenomenului artei populare
realizată cu o năucitoare erudiție și profunzime de Con-
stantin Prut⁶⁸, conform căreia *monumentalitatea românului
este fundamentată pe principiul stabilității dar și ca rezultată a
proporțiilor între părți*, considerăm necesară înțelegerea mo-
dului în care oșencele, în prima etapă a decorării, împart
echidistant cele două jumătăți ale oului, prin trasarea moti-
vului scării cu fuștei fără sfârșit.

Întruchipare simbolică a lui *ab initio*, gestul artistic al
meșteritei reiterează actul cosmogonic al demiurgului
prin care se separă lumina de întuneric, cerul, de pământ.

„De-acolo de sus, din cerurile „îmbrădate”,
în ceasul de taină al sărbătorilor, coboară
în semn de Bună Vestire, el Cerul Tată:

*Când pământu s-o făcutu
Și ceriu s-o ridicatu
Doamne mândru s-o îmbrăcatu
Tăt cu stele mânânțele
Și cu luna între ele
La suitul ceriului
Este-o scară tăt de ceară
Dumnezeu pe ea coboară.”
(înregistrarea Anuța Dobraș)*

Uioș vechi bărbătesc din Oaș. Foto: Mihaela Grigorean

67 Constantin Prut, *Calea rățăciță – O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991, p. 10.

68 Vezi Constantin Prut, *Calea rățăciță – O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991,

Scară cu fuștei pe ștergar vechi oșenesc bicromatic

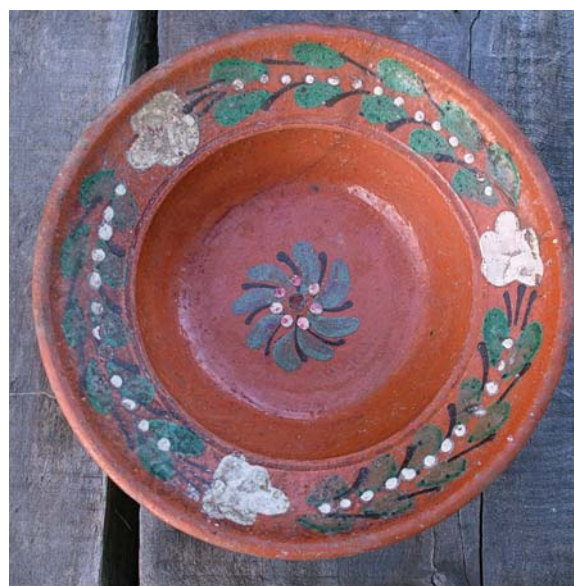
Ce sunt fușteii și care este rolul lor în urcușul inițiativ?

Fușteii sunt acele zone de rezistență spirituală ale individului angajat în urcușul interior, în calea către Sine, sugerând etapele vieții și evoluția graduală a ființei, sporirea în cunoaștere și autodepășirea permanentă.

Fușteii trasează distanțele parcurse prin autotranscendența omului înnoit.

Scară cu fuștei de frunze și flori pe blid vechi de Vama.
Foto Romeo Komaromi

Scară cu fuștei de frunze și flori pe blid vechi de Vama.
Foto Romeo Komaromi

Scară cu fuștei pe ol vechi de nănași - ceramica Vama
Toto: Romeo Komaromi

Scară cu fuștei pe ol vechi de nănași - ceramica Vama
Toto: Romeo Komaromi

Descifrare sufletească a scării cu fuștei

Scară cu fuștei pe ouă încondeiate în Cămârzaia, 2017. Foto Emilian Moldovan

- Scara cu fuștei de frunză
- Scara cu fuștei de pupi
- Scara cu fuștei de brad
- Scara cu fuștei de romb
- Scara cu fuștei de spic
- Scara cu fuștei de unda apei /
- calea rătăcită / meandre
- Scara cu fuștei de dinți de lup
- Scară cu fuștei de coarnele berbecului
- Scară cu fuștei de brad și fluturi
- Scară cu fuștei de laba găștii
- Scară cu fuștei de cruce în X

Valoarea spirituală și culturală are încapsulată în forța atemporalității sale, **energia neuitării**, în sensul revelării unui adevăr al reperelor care pecetluiesc specificitatea și unicitatea universului oșenesc. Constelațiile valorice ale spiritului oșenesc pot fi descifrate în semnele și simbolurile din arta populară din această zonă etnografică: țesături, cusături, podoabe, port, cioplituri în lemn și piatră, ceramică, sculptură, ouă încondeiate.

Libertatea și forța de exprimare neconvențională a oșenilor, evidențiată în repertoriile ornamentale din arta lor populară, este paradoxal echilibrată de sentimentul elegiac al ființei - *nostalgia creatoare a absolutului*, în limbaj eliadesc, care dă contur formelor arhetipale. În laboratorul meșterilor populari din Țara Oașului, sintaxa fondului autohton configurată de constantele arhaice ale concepțiilor despre spațiu, timp, existență din viziunea colectivității, fuzionează original cu subiectivitatea actanților implicați în procesul de creație artistică.

Oul împchistrit reflectă acel *imiatio dei* al micului mare kosmos.

Scara cu fuștei este primul motiv decorativ pe care meșterii îl trasează cu câșca pe suprafața albă a oului.

Care este sensul intuitiv al acestui prim gest încărcat încărcat de semnificații?

Compoziția ornamentală de pe oul încondeiat reflectă simbolic, esențializat, atât universul exterior, cât și cel lăuntric al oșenilor. Conturând scara cu fuștei, oșanca ordonează – în senul etimologic a lui Kosmos, însemnele stilizate cu câșca, pe temeliile unificatoare ale lui *axis mundi*, conferindu-le unitatea și nelăsându-le să iasă din țâțânilor lumii.

Urmând *calea rătăcită a destinului oșenesc* – pe urmele cercetătorului Constantin Prut, putem identifica, printr-un consens intuitiv al colectivității, cele mai conservatoare forme în arta populară oșenească, aflate în conexiune transistorică cu filonul original al tradițiilor universale din toate culturile și spiritualitățile lumii: punctul, linia, spirala, unda apei, copacul vieții, scara, romb, zig-zag-ul, cercul, vârtelnița, calea rătăcită, meandrul etc. În procesul său evolutiv, prin contactul cu alte popoare, dar și sub influența creștinismului, neamul oșenesc a absorbit elemente noi: crucea, pieptenele, grebla, cocoșul, fluturele, bradul, frunza,

floarea, rădăcinile etc. Între rădăcinile străvechi oșenești ale convenției lor decorative și motivele ornamentale adoptate ulterior, există tensiuni creatoare, în sensul coexistenței lor expresive.

Scară cu fuștei de frunză

FRUNZA

Mândru-i numele de Ion.
Frunză verde măr gutâi,
Mândru-i numele Văsâi.
Frunză verde de cicoară,
Mândru-i numele Nicoară.

Câte frunze sunt în lume,
Toate-amu le-am cușeit,
Nici una nu-i mai amară,
Ca frunza de merioară,
Ca soțul de-a doua oară.

Frunza verde,
Nu mă crede,
Da mă crede cea uscată,
Că-i de mai multe mâncată.

Doamne, nu mă bate tare,
Cum ai bătut frunza-n vale,

Și pe față și pe dos,
Pân-o ai doborât jos.

Frunză verde de pe coastă,
Frumoasă-i mireasa noastră,
Nici îi hâdă, nici îi proastă,
Numai cumu-i mai frumoasă.
Frunză verde de pe râț,
Da nici mirele nu-I hâd.

Frunză verde de cicoare,
Asta-I lume-nșelătoare,
Unul naște, altul moare,
Cel ce moare, putrezește,
Cel ce naște năcăjește.

Frunză verde foi de scai,
Inimă de putregai,
N-am cuțit ca să te taiu,
Să văd ce durere ai.

Măi mândruț de mi lăsa,
Uște-ți-se inima,
Ca și scândura de brad,
Sufletu să-ți meargă-n iad.
Da și io de te-oi lăsa,
Uște-mi-se inima,
Ca frunza curechiului,
În postu Sâmpetrului.

Frunză verde iarbă grasă,
Cu Anuța n-oi fa casă.
Frunză verde iederea,
Cu Irinca nici așea.

**“Din Țara Oașului. Strigături
(Țipurituri), Orații de nuntă, Bocete.”,
Culese de: Vasile Pop, fost candidat
de advocate, Negrești, Tipografia “Sf.
Vasile” Bixad – jud. Satu Mare, 1937**

Frunza este un motiv fitomorf care este împchstrit pe ouă ca **element integrat** într-un câmp ornamental cu mesaj simbolic complex:

- Scara cu fuștei de frunză de brad sau de cârligăți;
- Steaua în cruce de floare cu frunze reprezentate în diverse moduri: de brad, de cârligăți, de triunghiuri dreptunghice sau redată mimetic realist prin tehnica detaliului semnificativ;
- Ornamentele centrale atipice: floarea cu Frunze, copacul vieții cu frunzele veșnic verzi;

Frunza este partea vizibilă cu cea mai mare concentrație a verdelui ca energie vitală luminoasă care traversează natura terestră. Frunza este *ochiul* pulsației luminoase a Viului în chipul verde al bucuriei de a fi, în Extremul Orient fiind unul "dintre simbolurile fericirii și ale prosperității"⁶⁹.

Chiar dacă frunza de pe ouăle împchstrite cu ceară nu este de culoare verde, ea își exprimă forța vitalității Viului prin mesajul încifrat în semnificația globală a convenției decorative oșenești.

⁶⁹ Dictionar de simboluri, Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, vol 2, p. 74.

Și astfel, frunza se încondeiază în:

frunza-dor, frunza-gând, frunza-suferință, frunza-destin, frunza-frumuseții, frunza-inimă, frunza-suflet, frunza-confesiune, frunza-alinare... și câte alte moduri-de-a-fi în-frunzit spiritul oșanului...

*Codrul, frunză rotundă,
Lasă-mă să-ți șed la umbră.*

*Frunză verde, aluna-mi place,
Ce-am iubit, mamii nu-I place.*

*Eu nimica n-oi iubi
Numai frunza de goron
Și pe bădița Ion.*

*Frunză verde de cicoare
Am o mândră ca o floare.*

*Frunză verde de sub nuc
Dipt-ace mam-o zăcut,
C-am iubit pe cine-am vrut.*

*Frunză galbenă de mură,
Hai, mândruleor, de mă fură,
Că eu dorm pe paie-n șură.*

*Frunză verde, foi ca cimbrul
L-o lăsat Floare pă mândrul.*

*Frunză verde de mălai
M-o lăsat mândrul, nu-i bai,
Știu că nu-I fecior de crai.*

*Frunză verde de lămâie
Dulce-i gura lui Mărie.*

*Frunză verde, măr acru,
Dusu-I badea, săracul.*

*Frunză verde măr gutui,
Măi, mândruț, nealcoș te țâi.*

Sursa textelor: Gheorghe Haiduc, Folclor și etnografie din Țara Oașului, Ediție îngrijită de Ștefan Haiduc, Fundația cultural Talna - Țara Oașului, Editura Lamura, Negrești-Oaș, 2004.

Între **frunzele** și **florile** din universul oșenesc, există o **rânduială** a gestului unificator: **struțul**. Acest simbol al refacerii *naturii originare* prin unitatea principiului masculin și feminin este sugerat de **struțul** de la clopul oșanului sau de **struțul** de la steagul de nuntă. **Struțul** de la steagul de nuntă este făcut dintr-o coroană de frunze verzi de bărbinoacă culese de tinere fecioare din pădure care împodobește bățul din lemn de alun – simbol falic, reiterând ritualic cuplul primordial.

“Un buchet sau un mănunchi de **frunze** înseamnă ansamblul unei colectivități unite într-o singură faptă și un gând.”⁷⁰

*Mândruleor, struțuc de rouă
Nu țâne dorul la două.*

*Ca și-al meu mândru mândruț
Numa-n codru este-un struț
Cu pene de păunuț,
Mititel și bărnăcuț.*

*Măi, mândruț, struț de verdeață
Vreau să-ți fiu ție mireasă.*

Sursa textelor : idem – Gheorghe Haiduc

⁷⁰ *Dicționar de simboluri*, Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, vol 2, p. 74

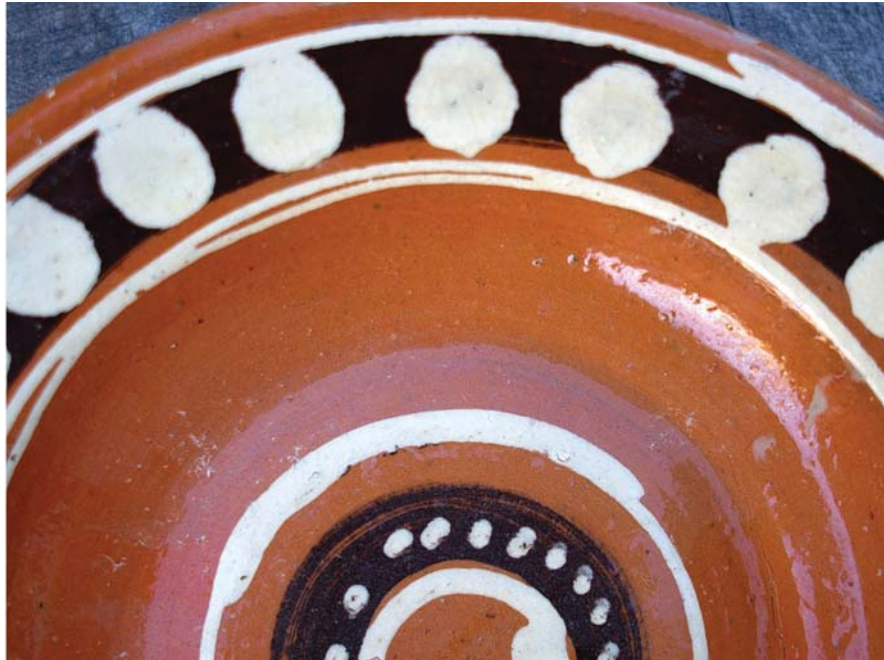

ca Juú
u Mare

Scară cu fuștei de pupi

Scară cu fuștei de pupi pe blid vechi de Vama / Foto: Romeo Komaromi

Detaliu de uios oșenesc din lână, decorat cu pupi din mărgel Foto: Romeo Komaromi, Cămârzana, 2016

Ol de nănași cu scară cu fuștei în pupi – Foto: Mihaela Grigorean

*Scară cu fuștei de pupi pe blid vechi de Vama – colecția Ioan Mișca din Târșoț
/Foto: Mihaela Grigorean*

idk e

Ornamentul zoomorf geometric *coarnele berbecului* sau *cârligăți*

Motto: *Chipul pe care și-l iau țărani români, la cumpăna anilor, când suspendarea curgerii liniare a vremii îi permite să iasă o clipă din istorie este, de multe ori, cel al berbecului. Pe această cale, excursul ritual în perimetrul unei ființe care întrupează exemplar principiul fertilității, se asociază cu regăsirea spațiului originar, cu înnoirea timpului și reluarea experienței în lumina augurală și strălucitoare a celei dintâi dimineți a lumii.⁷¹*

Într-un plai mioritic din străvechimi de lume agrar-pastorală, oșenii și-au creștat în grinda Timpului un însemn zoomorf, reprezentativ pentru traiul și ocupațiilor din existența lor cotidiană: **berbecul**. Pentru oșeni, păstoritul a fost una dintre ocupațiile cele mai dragi, valorificând astfel potențialul unui relief care permite creșterea oilor, cu alternanța deal - vale, o zariște a comuniunii om - natură din timpuri imemorabile. În toponimia Oașului s-au păstrat două denumiri care sugerează această coordonată a existenței locuitorilor din acest colț de țară: poiana **Strungi** - un loc împrejmuit pentru a mulge oile și dealul **Celar** - din lat. *cellarium*, însemnând despărțitură la stână pentru păstrarea alimentelor.

Ornament zoomorf geometric, *coarnele berbecului* apare configurat în nenumărate forme de exprimare artistică: pe păretare, pieptare, gulere de cămeși, zgărzi și lățișare din mărgelă, mânecare, ștergare etc, istoria artei populare atestându-l pentru trecut ca *romb solar*⁷². Acest motiv decorativ apare încondeiat pe ouăle din Cămârzana, fiind atât asociat ornamentelor axiale - la scara cu fuștei, cât și în câmpul ornamental fitomorf, sub forma cârligăților care conferă un plus de expresivitate peisajelor cu frunze, flori și copaci.

Berbecul reunește în câmpul semantic al funcțiilor sale decorativ-rituale, mai multe semnificații simbolice:

- Principiu masculin ca temei al fertilității;
- Unificarea tuturor forțelor și energiilor vitale și concentrarea lor într-un punct: coarnele (la fel ca taurul și cerbul);
- Animal înzestrat cu diverse roluri în scenariile mitice: semn al epifaniilor sacre sau vehicul simbolic al orientării în călătoriile inițiatice, între niveluri de existență

diferite: tărâmul viilor și cel al morților:

*Un strătuc de busuioc,
Cu cărare la mijloc.
- Cărare cine-o făcut?
O făcut-o bou sur
Cu coarnele de aur!
- Da în coarne ce purta?
Legănuț de păltinuț!*

(colindă din Marmureș⁷³);

Scară cu fuștei de coarnele berbecului cusută pe cămeșă bărbătească veche din Oaș. Foto Mihaela Grigorean

- Sub chip de mască în ritualurile de înnoire a timpului celebrate cu ocazia Anului Nou;

⁷¹ Constantin Prut, *Calea rătăcită. O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991, p. 63.

⁷² Vezi Constantin Prut, *Calea rătăcită. O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991, p. 92.

⁷³ Idem

Scară cu fuștei în coarnele berbecului pe ștergar vechi

Scară cu fuștei de coarnele berbecului pe lățitare din mărgele, cusute pe clop oșenesc din turț. Foto Romeo Kimaromi

- Rol apotropaic, ocrotind și alungând răul și pericolele care amenință stâna, dar și premonitoriu;

- Purtător de valori sacre, de sorginte solară – legat de mitul lânii de aur și al coarnelor strălucitoare de natură celestă;

Ouăle încondeiate cu *coarnele berbecului*, în *cârligăți* reliefează metaforic o clipă de trăire oșenească răsucită în eternitate, simplă, concentrată: un botei de oi pascănd într-un câmp de iarbă și flori, căutându-și drumul peste dealuri și văi.

Azi, *transhumanța* oșenilor nu este numai un apanaj al păcurarilor care își poartă oile în *spațiul infinit ondulat oșenesc* – într-un limbaj blagian, ci o traversare a *pământului stră-*

moșesc, *dincolo de orice limite geografice*, în nemargini ale lumii.

Coarnele berbecului devin azi, metafora existenței odiseice oșenești care **străpung** orice opreliști care ar putea stăvili dorința de libertate, voința de avea un trai mai bun, ambiția și mândria de a se autodepăși permanent într-o aventură a spiritului viu, iscoditor .

Colinzile oșenilor reflectă această legătură cu muntele, oile făcând posibilă conexiunea dintre natură și om.

Sus, în ceriu zorilor,
Pe fețele munților....

Colo sus pe prânturele
Ieste-o turmă de oi grele...

Colo-n giosu mai din gios
Ieste-un câmpuț luminos
Ș-on botei de oi frumos

Mare neauă și-o picat
Pe on dărăbuș de sat
Tăte oile-o zbghierat...⁷⁴

Măi fărtați nu mă-mpușcați,
Mai bine mă îngropați
În strunguța oilor
În locu-gălețelor;
Fluierașu meu cel drag
Mi-l puneți la cap de steag,
Trâmbița alătura:
Numai un vânt de-a sufla,
Trâmbița ș-a trâmbița
Fluieru ș-a fluiera
Oile tăte-or zbghieră.
Oile cele bălăi
Mândru m-or cânta pe văi,
Oile cele cornute,
M-or cânta pe sus, pe munte.⁷⁵

Câți pociumi la iezle-au fost
toți erau lumini aprinse
Sus în coarne la boi puse.⁷⁶
(Colindă cu caracter religios)

Colo'n susu mai din susu,
Sântu-ș tri păcurărași.
Unul ce iera mai mnic,
Poate era mai voinic.
Până oile-abătē,
Ciialalți legea-i făcē:
Ori să-l puște, ori să-l taie,
Ori să-l puie'n tri fărtaie.
El după ce sosē,
- Frașilor, așa dzicē:
Pe mine de mi-ț tăie
Pe mine să mă'ngropați
În staulu oilor
La strunga mulgărilor
Și toporul mnieu cel drag,
Mnie mi-l puneț la cap
Și din lunce me ce luce,
Mnie să-m faceț o cruce.
Mi-l puneți la cap de steag
Trâmbița alătura,
Fulierașu lângă ea
Numai un vânt de-a sufla
Trâmbița ș-a trâmbița,
Fluieru ș-a fluiera,
Oile tăte-or zbghieră;
Oile cele bălăi
Mândru m-or cânta pe văi,
Oile cele cornute
Mândru m-or cânta pe munte.
Mnirencile cu lânile,
Toamna și primăverile.⁷⁷

**Corinda păcurarului (o varian
tă a Mioriței), auzită de la Ion
Feher a Ohimii de 64 de ani din
Raksa-Răcșă**

74 Ionița Popii, *Aspecte din păstoritul Avas*, în „Tribuna Ardealului”, Anul II, nr. 194, 18 mai 1941, p. 3, apud Ioniță G.Andron. Schiță biografică, articole, interviuri, evocări, fotografii, Ediție îngrijită de Ștefan Haiduc, Editura Citadela, Satu Mare, 2017, p.34.

75 Ibid, p. 90-91.

76 Ibid, p. 34.

77 Ionița Popii, *Aspecte din păstoritul Avas*, în „Tribuna Ardealului”, Anul II, nr. 194, 18 mai 1941, p. 3, apud Ioniță G.Andron. Schiță biografică, articole, interviuri, evocări, fotografii, Ediție îngrijită de Ștefan Haiduc, Editura Citadela, Satu Mare, 2017, p.34.

A fost odată o frumoasă ciobăniță, Irincuța, căreia îi plăcea mai mult să îngrijească oile tatălui său, decât să se ocupe de treburile gospodărești, ca orice fată harnică și vrednică de o familie așezată de la începuturile lumii, pe meleagurile Țării Oașului. Cum dădeau copacii în muguri, răsăreau brândușele și înverzea pădurea, ea își lua straița cu colacul, olul cu apă, câteva mere și nuci și pe-aici ți-e drumul, străbătând cu oile văi și măguri neștiute și neumblate de nimeni. Niciodată nu uita să-și ia cu ea trâmbița, cu care trimitea semnale pentru cei rămași acasă, pe care le înțelegeau așa cum au învățat din moși strămoși, pentru a învinge depărtările, dar și pentru a vesti primejdiile locurilor rele. Nu puțin înainte de sâmbra oilor, Irincuța a avut un vis rău, dar totuși dimineața a plecat cu oile la păscut, pe Dealul Ouțului, aproape de fântâna Pășcanilor, să poată paște oile iarba cea grasă și hrănitoare, ca să fie cât mai mult lapte crestat pe răboj și mă-

surătoarea mai bună, când va veni sâmbra de la începutul lunii mai. Însă era cineva care o urmărea de câțiva timp pe Irincuța, ciobănița cea aprigă și mândră ca Iana Sânzâiana. Bătrânii spun că în acele locuri trăia un Om al Noptii cu un singur ochi cu care putea vedea Nevăzutul și cu un singur picior cu care atingea Neatinsul. Acest uriaș stăpânea peste toată Țara Oașului, sărind de pe un deal pe altul și căutându-și soața prin satele răsfirate la poalele munților. În Ochiul său îi stătea întreaga putere, deoarece putea vedea ce fac stihiiile pământului și chiar să ajungă cu creștetul la Cununa Cerului. Într-o seară, se duse la stâna Irincuței, transformându-se într-un fecior chipeș, gata să o cucerească pe frumoasa ciobăniță și să o ceară de nevastă. Însă când începu să o caute prin ținuturile Oașului, auzi sunetele de trâmbiță și un strigăt de ajutor, ca un cântec străvechi ce venea din cele mai îndepărtate timpuri...

Hore a fetii sau Balada Irincuței

*Din bătrâni se spune
C-o fată anume
Irinca pe nume.
Oșenii i-o datu
I-o încredințatu
Oile să pască
Și să le grijească.
Tâlharii de-or ziniu
Din trâmbițe sune
Pe oșeni s-adune.
Tatăle, Mamăle,*

*Hai până la mine,
Pe mine m' o legat,
Cu spatele câtă fag;
Mamăle, tatăle,
Adunați tot satul
Tâlharii-o ziniu
Pe mine legatu
Câinii i-o pușcatu
Oile-o furatu.
Berbecel cel mai mare
Amu l-o pusu-n căldare.*

*Ziniți certezenii
Și voi cămărzenii,
Ziniți de la Hute
Cu cuțate multe,
Cu bote și parii
Ghiniți la tâlharii.
Ghină tată cât de iuti,
C'apoi nu mă vezi mai mai
mult.
Tatăle,
Mamăle..*

*Doi, doi și iară doi,
Adă somnu pruncului,
Din cornu berbecelui,
Di la mniei, di la d'îțai,
Di la pruncuț mititei!*

*Cântec de leagăn din
Bocicău - Anuța Glodan*

Scară cu fuștei de brad

Semnificația cosmogonică a Bradului ca imagine arhetipală a Arborelui Cosmic poate fi regăsită în toate tradițiile lumii. Romulus Vulcănescu decantează valențele simbolice ale acestui *centrum mundi* care unifică fractalul contingentul cu „suietul ceriului” în coroana Arborelui Cosmic.⁷⁸

*“Se pune brad (ii zic cunună, chiar când e creangă) la sărbători mari, duminica sau când se face slujbă pentru un mort. De asemenea, când se împlinesc ani de la moartea cuiva. Iarna mai ales, pentru că nu este altă verdeață. Nu are o zi anume. S-a pus și de Sânziene”.*⁷⁹

(ACFC 9261, Locul: Turț, Județul Satu Mare, Data: 2 iulie 1976, Interlocutor: Maria Feier, 54 de ani, Cercetător: [profesor] Nicolae Bot)

Crengile de brad sunt legate de brațele crucilor în cimitir, la toate sărbătorile, dar în special de Anul nou, iar câteodată se pun și flori de trandafir, crengi de tei la Rusalii, cununi de sânziene în ajunul Sânziienelor sau în dimineața acestei zile.

*“Bradul : Copacul veșnic verde, în zonele centrale și nordice ale Europei, e una din variantele cele mai frecvente ale Pomului vieții și ale Arborelui cosmic. E considerat copac-totem al protoromânilor. Simbolizează viața veșnică, tinerețea și vigoarea, mândria, curajul și verticalitatea (masculină). În această ipostază e prezent în ritul de nuntă (bradul mirelui) și de înmormântare, unde semnifică „tânărul nelumit” (neîn-surat). „Copac al voinței de a trăi” (Schopenhauer), la popoarele Europei, începând din Evul mediu, un brad împodobit servește drept Pom de Crăciun – simbol al reînnoirii anului. În toată literatura populară românească și în cea cultă bradul e înconjurat de o adevărată aureolă poetică, fie în ipostaza sa de simbol al vieții, fie ca un copac funebru, ca simbol al tristeții.”*⁸⁰

Reprezentări ale **pomului vieții** apar în portul tradițional oșenesc, ornament simbolic remarcat de Ion Mușlea atunci când descrie portul bărbaților din Țara Oașului: „La Trăsolt, Călinești, Boinești, Lecința, se poartă cămeși cu **pomnișori**, un fel de partă strânsă, încrățită, cu cusături care apar și la umeri.”⁸¹

Copacul vieții are și rolul de a alimenta cu energia perenității sale inepuizabile, comuniunea dintre om și cosmos, informația culturală și spirituală pe care o încapsulează păstrându-și forța de simbolizare în reprezentările artistice de pe cusăturile portului femeiesc: „De cum se ridică puțin, fetele lasă cămașa lungă pe care o poartă cât sunt mici, la fel cu băieții și pun una scurtă cu mâneci largi, strânse în **pomnișori**, împodobită aici, la umeri și la gât cu broderii (îmbrăduită, cum se zice la Bicsad). Cămeșa oșenească ornamentată cu pomnișori îmbrăduiește sufletul, înălțându-l încă din timpul vieții la *suișul ceriului*, la fel cum oul încondeiat în Cămărzana pregătește calea urcușului spiritual pe **scara cu fuștei în creangă de brad**.

⁷⁸ Vezi Romulus Vulcănescu, *Mitologie Română*, ed. Academiei, București, 1987.

⁷⁹ *Rituri de trecere din Țara Oașului*, corpus de texte, Selecția și transcrierea textelor, Prefață, glosar și indici de Eleonora Sava și Maria Candale, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2011, p.307.

⁸⁰ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura „Amarcord”, Timișoara, 1994, p. 23-24.

⁸¹ Ion Mușlea, *Cercetări folklorice în Țara Oașului*, în Anuarul Arhivei de Folklor, 1932, Academia Română, Anuarul Arhivei de Folklor, Cartea Românească, Cluj, p. 127.

Scară cu fuștei de brad și fluturi

Scară cu fuștei de brad și fluturi pe ouă încondeiate în Cămârzana, 2016/ Foto: Mihaela Grigorean

Scară cu fuștei de laba găștii

Cămârzana este satul văilor crestate de pârauri șerpuitoare – Ceaslaș, Lechincioara, unde oșenii obișnuiau să crească multe găște, trimițându-i adesea pe copii la păscut cu ele. Având ouă de găscă, meșterițele preferau să le împistrițeze pe acestea deoarece aveau un camp ornamental larg, întins care le permitea realizarea unor motive decorative complexe...

Pe urmele lăsate de laba găștii prin sat, de-a lungul timpurilor, au pășit cu vigilență femeile care încondeiază ouă pentru a putea contura atât de expresiv elementele terestre din grădina sufletului lor: florile, pomii, frunza, creanga de brad, fluturii, coarnele berbecului, rădăcina copacului, spicul de grâu, unda apei...

...rătăcind uneori pe cale...

Scară cu fuștei de frunză, flori și laba găștii, în formă circulară, ornament decorativ pe blid vechi de Vama
Foto: Romeo Komaromi

Ceramică de Vama decorată cu motivul ornamental laba găștii –
Foto: Romeo Komaromi

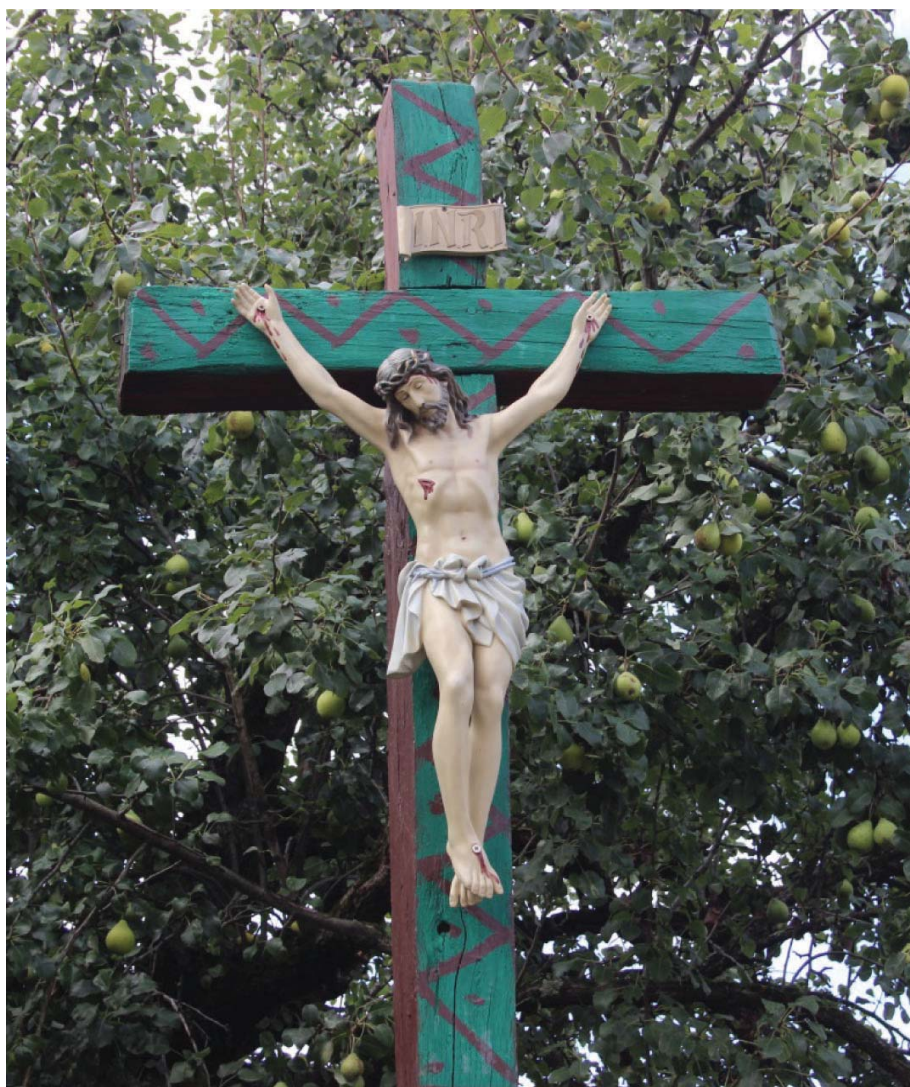

Scară cu fuștei de laba găștii pe ouă încondeiate în Cămârzana, 2017 Foto: Emilian Moldovan

Unda apei, calea rătăcită, meandrul

Dacă **punctul** și-a sedimentat sensurile în patrimonial cultural al omenirii ca fiind o permanentă fascinație a centrului ordonator al existenței, o dată cu “depășirea vârstei arhetipale, lumea a reclamat nevoia eroului și a locului sacru, care preiau și depozitează zestrea spiritual a colectivității”⁸². Însă, omul descoperă treptat că poate **să caute** acest *centrum mundi* li să-l repereze într-un munte, un temple, un arbore, o piatră, în hornul casei, conectându-se la energia potențialului spiritual pe care îl posedă acel loc al hierofaniilor sau kratofaniilor sacre.

Astfel a început **călătoria inițiativă** o omului în ipostaza de erou al propriului destin înscris în **destinul** lumii, al timpului și al universului.

Oșenii au început de la începuturi acest pelerinaj al *călătoriei rituale*, orientându-se pe acest *drum pierdut* prin repere statornicite de tradiția locală străveche: *semne și simboluri care își actualizează permanent semnificațiile*. Arta populară oșenească este o formă de *re-găsire a centrului ființei conectat la centrul lumii* prin energiile primordiale rostuite în cusăturile de pe portul oșenesc, în ornamentele de pe ceramica de Vama, în motivele decorative de pe poarta cu boc, de pe troițele, răstignirile și crucile de lemn, de pe podoabe, de pe colacii de la nuntă și înmormântare, de pe ouăle încondeiate.

Călătoria spirituală a oșenilor a început demult. Din-tot-de-a-una.

Azi, ea este dublată și de **călătoria geografică** prin toate țările lumii.

Călătoria interioară, spre sine, individuală, a fiecărui oșan, leagă și construiește o punte – mai trainică sau mai fragilă, între *orizontul întru mister și pentru revelare* – în limbaj blagian și **orizontul întru bună-stare și pentru un trai material în-destulat**.

Drumurile oșenilor sunt orientate și dezorientate deopotrivă ... de dor, de drag, de iubire, de suferință, de moarte, de bucurie, de melancolie, de amintire, de trecerea timpului, de *boteiașul de oi*, de dorință, de clipă, de uimire, de încântare, de tulburare, de așteptare...

Calea rătăcită cu pupi pe o răstignire din Călinești-Oaș, 2017 / Foto: Miheala Grigorean

82 Constantin Prut, *Calea rătăcită – O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991, p.45.

Ceramică de Vama – ulciță decorată cu unda apei, calea rătăcită cu pupi
Foto: Romeo Komaromi

Unde-i apa curgătoare
Să scaldă fata-n picioare.

Io așa oi țâpuri,
De și munții s-or clăti.
Țâpurit-am cân m-am dus,
De-o și stat valea de curs
Ș-oi țâpuri când oi merge,
De-a și sta de curs vale.⁸³

**Lecânța ,
Vasile Fușlea, 30.**

Frunza lungă mult mă muștră:
Di ce-am făcut cale pe pustă.
Pedic io nu o-am făcut:
Și-o făcut bădița,
Petrecându-mă sara,
Di la una la alta.

**Țâpuritură din Batarci –
Mărie Filimon**

Motiv decorativ cu unda apei pe un capac de la oala de boace, ceramica
de Vama. Foto: Romeo Komaromi

⁸³ Ion Mușlea, Cercetări folklorice în Țara Oașului, în Anuarul Arhivei de Folklor, 1932, Academia Română, Anuarul Arhivei de Folklor, Cartea Românească, Cluj, p. 138.

Scară cu fuștei de unda apei pe ou încondeiat în Cămârzana, 2016 /
Foto: Mihaela Grigorean

Mămucă, dragă mămucă,
Nu te duce de-acăsucă,
Pe *cale*, pi ce lunguță!
Că aceia-i *cale* departe,
Nime nu scrie o carte;
C-aceia-i *cale* ndepărtată,
N'o scris nime niciodată!

**Bocet la mamă -
Valea Seacă, Titie Filip**

Scară cu fuștei de unda apei pe ou încondeiat în Cămârzana, 2016 /
Foto: Mihaela Grigorean

Să tacă casa și masa,
Să plângă cu dor mireasa!
(...)

Cărările ți s-or împuțina
Numai două ți-or lăsa:
La fântână după apă
Și-n grădină după ceapă.

Bălciugul miresei la nuntă

Scară cu fuștei de unda apei pe ou încondeiat în Cămârzana, 2016 /
Foto: Mihaela Grigorean

Când mă duc în sus pe vale,
Și pietrele-mi fac cărare.
Iar când mă-ntorc înapoi,
Apa s-adună puhoi,
Să mărg la mândra-napoi.

Scară cu fuștei de unda apei - colții lupului

Motive decorative cu dinții de lup sculptate pe o ușă din lemn de la șură, Cămârzana, 2017
Foto: Mihaela Grigorean

Ornament decorativ cu dinții de lup pe un lingurar vechi din Vama - Țara Oașului / Foto: Romeo Komaromi

Ornament decorativ cu dinții de lup pe o cojocă veche din lemn, Vama - Țara Oașului / Foto: Mihaela Grigorean

Scară cu fuștei de dinți de lup pe ouă încondeiate în Cămârzana, 2016 / Foto: Mihaela Grigorean

Scară cu fuștei de cruce în X

Scară cu fuștei de cruce în X pe ou încondeiat în Cămârzana, 2016 / Foto: Mihaela Grigorean

Scară cu fuștei de cruce în X pe ouă încondeiate în Cămârzana, 2016 / Foto: Mihaela Grigorean

Scară cu fuștei de romb

Lingurar vechi de lemn sculptat cu ornamente în romb
Foto: Romeo Komaromi

Scară cu fuștei de romb din mărgelă cusute pe lățițare și pe zgârzi rupte de pe clop oșenesc din Turț / Foto: Romeo Komaromi

Scară cu fuștei de romb pe ouă încondeiate în Cămârzana,
2016 / Foto: Mihaela Grigorean

ORNAMENTE CENTRALE

Ornamente centrale animaliere:

- fluturele
- cocoșul

Ornamente centrale fitomorfe:

- floare cu greblă
- floare cu creangă de brad

Ornamente centrale geometrice fitomorfe

- floare și brad

Ornamente centrale geometrice:

- Ornament stelar cu greblă, brad și scară cu fuștei în pupi
- Ornament stelar cu greblă, cornele berbecului și scară cu fuștei în pupi
- Ornament stelar cu greblă, floare și scară cu fuștei în pupi
- Ornament stelar cu greblă, frunză și scară cu fuștei în pupi

Ornamente centrale geometrice pe ouă încondeiate în Cămârzana, 2017 / Foto: Emilian Moldovan

Ornamente centrale animaliere

FLUTURII

Motivul decorative al **fluturilor** completează și rafinează subtil ornamentele axiale – **scara cu fuștei**, dar și cele centrale – **floarea, steau-cruce, pomul vieții**, încondeindu-le existența cu bucuria exuberantă a vitalității care tropotește clipa până la epuizare... sorbindu-i licoarea vieții până în străfunduri.

“Mitologia clasică asociază fluturii cu sufletul, legat de Thanatos (Moarte) și Hypnos (somm). Psyche este reprezentată adesea ca un fluture. Silfidele, spirite feminine invizibile ale aerului ale căror voci sunt auzite în vânt, sunt numite după cuvântul grecesc silphe (future sau molie). În unele povești chineze fluturii reprezintă sufletele femeilor moarte și pentru triburile amerindienilor la fel, dar și transformarea și frumusețea.”⁸⁴

Prezența fluturilor pe ouăle decorate de Paști în Cămărzana aduce în traiul oșenilor aleanul eliberării sufletești, pregătindu-le zborul spre zările fără timp...

⁸⁴ 1000 de simboluri – Semnificația formelor în artă și mitologie, Rowena și Rupert Shepherd, Editura Aquila, Oradea, 2007, p. 215.

COCOȘUL

Cocoșul, floarea, steaua-cruce, copacul vieții, steaua reprezintă motivele ornamentale grupate central în cele două jumătăți ale oului delimitate inițial de **scara cu fuștei** și conturând astfel, două câmpuri ovoide, ordonate echilibrat, simetric, riguros. Logica acestei dispunerii ornamentale este statornicită de tradiție și elaborată de-a lungul mai multor generații, acumulând diferite nuanțări generate de anumite intuiții decorative liber desenate.

Pe pridvodul dintre lumină și întuneric, **cocoșul** este *trâmghița* care anunță răsăritul soarelui, prelung sunet al treziei tuturor simțurilor, **pe puntea dintre zări și între zăriri**. O asumare in-cantata a respirației conștiente, a trăirii

85 Artur Gorovei, *Ouăle de Paști*, Editura Paideia, București, Ediție specială, p. 28.

86 Constantin Prut, *Calea rătăcită - O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991, p. 8.

clipei, a tăvălugului zilei și a cotidianului.

Dacă majoritatea credințelor populare vorbesc despre crearea universului *ab ovo*, „Galii - francezii de astăzi - au mers mai departe în concepția lor figurativă: și-au luat ca simbol **cocoșul**, al cărui germene este în ou.”⁸⁵

„Cocoșul - heraldul abolirii nocturnului și instaurării diurnului, ceea ce echivalează cu retrăirea mitică a primului răsărit de soare, în prima dimineață a lumii”⁸⁶.

În expresia vie și actuală a ouălor încondeiate din Țara Oașului, **cocoșul** îndeplinește și o funcție evocativ-creștină, legată de Patimile lui Isus, un semn al slăbiciunii Sfântului Petru care s-a lepădat de trei ori de Cristos înainte de cântatul **cocoșului**.

Observația realistă a **cocoșului** în viața cotidiană a determinat conturarea lui atentă și deopotrivă recognoscibilă prin accentul pus pe detaliile care-l individualizează față de celelate stilizări animaliere, cum ar fi **penele din coada cocoșului**.

Jude
tare

B.

Ornamente centrale fitomorfe

FLOAREA

Universul oșenesc este în-florat la fel cum sunt în-florate chischineauăle, zadiile, cămeșile și zgărzile mândrelor oșence. Se pare că sensibilitatea oșenească se inspiră din grădinile și ogrezile sălbatice, adăstându-se cu frumusețea naturii prea puțin îmblânzite.

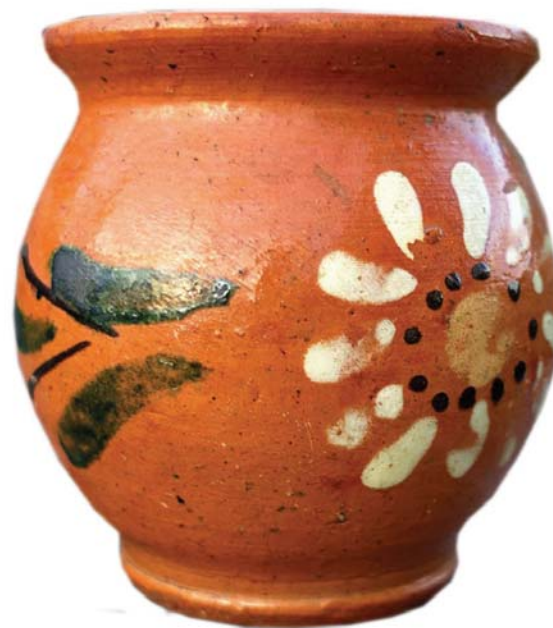

Scară cu fuștei pe stergar oșenesc. Foto Romeo Komaromi, 2016

Mare bucurie-avem
Că ne vin Cășlegi cu **flori**
Șă vi-ți însura feciori
Și-ți duce zestre și nori (mari cât norii).
Mare neuț-o picat
Pe un dărăbuț de sat
Oile-o prins ș-o zbierat
Dumnezeu le-o de-auzit
Gios la ele-o coborât
Pe o scară tăt de ceară
Să culeagă **flori** de vară
Din cununa fetelor
Din struțul coconilor
Din bauțul mereselor

Treceți sfinți și hodiniți
N-am zinit să hodinim
C-am zinit c-am auzit
Că s-a născut Siul Sfânt
Oareunde pe pământ
Într-o **grădină cu flori**
La fete și la feciori
Să le sie-n sărbători.

Ornament fitomorf decorat pe hângău – ceramica de Vama, Țara Oașului Foto: Romeo Komaromi

Ornament fitomorf cusut pe uioș oșenesc de lână înflorată Foto: Romeo Komaromi, Cămârzana, 2016

Dumnezeu i-așa de sfânt
Că-n-văle ceru cu nori
Și pământul tăt cu flori
Florile-s de veselie
Și norii dă roadă-n grâie.

Mândră floare-i norocu,
Nu să face-n tăt locu;
Da să face lângă vale,
Și nu-l află sie-ș care;
Și să face lângă drum.

Indetețeană
re

Ornamente fitomorfe – floare și frunză, cusute cu mărgelile colorate, pe curea de oșan din Cămârzana, 1991 Foto: Romeo Komaromi

Doină din Comlăușa – Anica Nechita

*Pruncuță din doi părinț,
Ce gândești de te măriț?
Ce păzești la măritat,
Ca floarea la scuturat?*

Țăpăritură din Bocicău – Mihai Vrajă

*Rămas bun, tătucă dulce –
Eu cu dor mare te las,
Tătucă, că mi-ești drag!
Creșteți **flori și înfloriți**
Că mie nu-mi trebuiți!
Creșteți flori ca gardurile
Și astupați prilazurile!
Astupați și-al meu prilaz,
Să nu-mi fie de necaz.*

Doină din Batarci - Marie Filimon

*Cântă cucu-n Oșolie,
Ieu gândesc că-m cântă mnie;
Iel cântă la păcurari,
Să grijască oile
Să nu pască florile.*

GREBLA SAU PIEPTENELE

Motive decorative skeomorfe, reprezintă simbolic obiectele utilizate ca instrumente cotidiene, la muncă – **grebla** sau în intimitatea individuală – **pieptenele**.

“Prezența acestui obiect utilitar și simbolic în același timp, este atestată din neolitic. El a fost asociat cu vulva feminină (vagina dentată), cu apele curgătoare (firele de păr curg printre dinții pieptenului), cu abundența și succesul, deoarece el strange părul care e un simbol al bogăției și al fertilității. În credințele arhaice i se atribuie puteri supranaturale și servește ca mijloc de comunicare între microcosmos și macrocosmos. Dinții pieptenului pot fi asociați și razelor solare sau principiului masculine active și fecundant. Punerea unui pieptene în părul femeii poate avea semnificația analoagă purtării unei coroane. La multe popoare i se atribuie însușiri fertilizatoare și funcții apotropaice.”⁸⁷

Oul împistrit în *floare cu pieptene sau greblă* sădește în sufletul oșenilor dragul de a munci, dar și deschiderea inimii în spiritul toleranței, dialogului și al respectului într-un frumos sublimat în truda clipelor rătăcînde....

dețeană

⁸⁷ Ivan Evseev, Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale, Editura “Amarcord”, Timișoara, 1994, p. 141.

*A Jude
atu Mare*

STEAUA - CRUCE

Stelele care împistresc universul oșenesc sunt valorile lor spirituale nepieritoare, trăirile intense care au luminat dorurile înstruțate de rotoacoale de timp.

Ornamentul stelar central reprezentat geometric pe ouăle încondeiate ca o cruce stilizată în formă de pomul vieții, configurează "ferestrele cerului prin care păstrund în spațiile siderale ale nemuririi sufletele celor aleși"⁸⁸. Stâlpul lumii este un arbore cosmic în formă de cruce-stea. Arhetipul stelei cerești a dobândit semnificații complexe atunci când a fost geometrizat, în cazul ouălor încondeiate din Cămârzana, sub formă de cruce cu laturi egale, simbolizând unirea cerului și a pământului, a spiritului și a materiei, a principiilor active și pasive, a energiei masculine cu cea feminină, totalitatea, solidaritatea, perfecțiunea, sinteza și armonia lumii.

*Marcând cele patru puncte cardinale, crucea este, mai întâi, baza tuturor simbolurilor de orientare la diferite niveluri de existență ale omului. Crucea are o funcție de sinteză și de măsură. În ea se întâlnesc cerul și pământul. În ea se amestecă timpul și spațiul. Dintre toate simbolurile crucea este cel mai universal, cel mai totalizator.*⁸⁹

*Crucea constituie o variantă geometrizată a arborelui lumii. Ea are și evidente asociații cu soarele, ca centru energetic, răspândind razele sale în jur. Începând din paleolitic, ea devine un simbol al vieții și al morții, al unității și alternanțelor.*⁹⁰

Ouăle încondeiate cu motivul ornamental al **crucii** și rânduite în sicriu în ceremonialul de înmormântare oșenesc, trasează simbolic răs-crucile celor două niveluri de existență discontinue: viața și moartea.

Scară cu fuștei pe pânză oșenească / Foto: Romeo Komaromi

⁸⁸ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura "Amarcord", Timișoara, 1994, p. 173.

⁸⁹ Vezi Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri, vol. I-III*, Editura Artemis, București, 1993, p. 398.

⁹⁰ Vezi Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Editura Amarcord, Timișoara, 1998, p. 100.

Viul oșenesc poposește la în-crușișările dintre drumul celor vii cu cei morți, răspântie exprimată atât de expresiv într-un bocet din Rața:

*Draga mării Anuțucă,
Nu te duce de-acăsucă,
Că n'or avea pruncii mămuică.
Ca tine draga mării,
Alta nu ș-or dobândi.
Di-i îmbla tăță lume,
Mămuliucă n'or ave,
Ce străinuș or rămâne,
Streini în tăță lume.
Rău mă doare irima,
De-m pare c'oi și crăpa,
Dacă văd căsuca ta:
Casă din patru scânduri,
Și casă fără fărești,
Ca pe noi să nu ne vedzi.*⁹¹

„În ornamentica ouălor încondeiate, din Țara Lăpușului, crucea apare frecvent la Moșii de Paști și de Rusalii. (...) Crucea este un semn pe care îl întâlnim frecvent reprezentat pe coaja oului încondeiat. Astfel de modele se mai încondeiază și astăzi în Țara Lăpușului, în satele Costeni, Cupșeni și Ungureni. Pe unele modele crucea reprezintă motivul principal. Pe un ou încondeiat de la Cupșeni este reprezentată crucea latină, cu capul rotunjit, cu brațul vertical mai lat și cel orizontal mai scurt, cu capetele brațului orizontal trasate oblic. Crucea este trasată cu alb pe fond roșu și decorată cu linii oblice. Pe unele modele de la Cupșeni crucea, trasată cu linii duble paralele, de culoare albă pe fond roșu, împarte oul în patru câmpuri ornamentale. Pe un alt model de la Cupșeni crucea din linii paralele de culoare albă este motivul principal, cu deosebirea că fondul este negru. Crucea intră în combinație cu motivul frunzei. Pe un alt model de la Cupșeni crucea latină este motivul de bază, cu brațele late, în culoare roșie. Are trasată peste brațe o altă cruce latină din linii simple de culoare albă. Crucea este decorată între brațe cu fante trasate oblic în culorile alb și maro.”⁹²

Ol vechi de nănași cu ornament stelar din casa familiei Bura, Cămârzana – ceramica de Vama Foto: Mihaela Grigorean

91 Vezi Ion Mușlea, *Cercetări folklorice în Țara Oașului*, în Anuarul Arhivei de Folklor, 1932, Academia Română, Anuarul Arhivei de Folklor, Cartea Românească, Cluj, p. 194. Rața – Irincă Danilovici, 46.

92 Pamfil Bilțiu, Maria Bilțiu, *Crucea în patrimoniul spiritual al județului Maramureș*, Editura Eurotip, Baia Mare, 2015, p. 239.

Oare pe unde rătăcește steaua oșanului?

...în constelația sufletului său...

“Legendele originii cosmice a stelelor spun că ele se datoresc stropilor de lumină cu care arboreal cosmic a ieșit fosforescent din apele primordial; stropi care se mențin pe ramuri și cad din când în când, neregulat; sunt acoliți ai Soarelui Sfânt și Sfintei Luni; luminile palide ale raiului ce străbat prin crăpăturile podului de cer, candelile pe care îngerii de noapte le aprind în amurg și le sting în zori; (...)

În Marea Trecere sufletul trebuie să străbată mai multe vămi ale văzduhului, pentru a ajunge nevătămat în cerul stelelor sau în Rai.”⁹³

Oul cu stea

“Steaua ocupă un loc important în simbolistica astral a tuturor popoarelor. Sunt ochii cerului, fiii lunii și ai soarelui, în mod tainic legați de soarta oamenilor. Ca lumini ale cerului, stelele simbolizează spiritual și sunt considerate în popor

drept călăuze ale oamenilor și simboluri ale destinului individual. Se crede că fiecare om are o stea a lui; nașterea este legată de apariția unei noi stele; căderea unei stele înseamnă moartea unui om.”⁹⁴

Ornament decorativ cu dinții de lup pe un lingurar vechi din Vama – Țara Oaşului
Foto: Romeo Komaromi

⁹³ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985, p. 400.

⁹⁴ Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura “Amarcord”, Timișoara, 1994, p. 173.

Ornamente centrale geometrice – steaua în cruce pe ouă încondeiate în Cămârzana, 2016 / Foto: Mihaela Grigorean

Pilat rău s-o supărat,
La mâneci s-o suflucă,
Pân' peste obraz i-au dat,
Cu sulița l-o străpuns,
Sângele din chiept au curs.
Pe unde-o cam chicurat,
Pământu o'ntrămurat,
Luna 'n sânge s'ó'mbrăcat,
Luceafării au prins a plânge
Și **stelele** încă toate,
Nu le-au fost vreme de moarte.
Corindă din Moșeni –
Mărie Moș

*Stele, stele mărunțele
Ne luăm (ne ducem) la Hoșpiele
Că i-am duce la Hoșpiele
Bonda Dinchi cea de piele
Și de-aici ne luăm
Pân' la Șelembe nu stăm
Ce îi ducem Șelemboaii
De cusură pe Puschiroaie
Dar Mării Șelembii
Pe Nonu lu Puschiri*

*Țâpuritură din Târșolț -
informator Ioan Mișca*

*Luceafăr de-a mnadză-noapte,
Rabdă-te, nu scăpăta,
Pân-oi mere la mândra.*

*Luceafăru cel de sară,
Nici să suie, nici coboară,
Ce cu doru mă omoară.*

*Lelea-i mândră ș'întundrată,
Cu țundrele de la șatră.
Dacă țâpă țundrelele,
Hâdă-i, bat-o stelele.*

*Țâpuritură din Bicsad -
Toader Zoab*

*Hai mândră la cununie
Până-I verde frunza-n vie,
Că-m dă tata patru boi,
Patru boi cu coarne moi.
Mama-m dă cloșca cu pui,
Dila-naltu ceriului.*

*Țâpuritură din Gherța Mică -
Gheorghe Ștrangu*

Ornamente atipice

- Oul - copacul vieții
- Scara-cerc
- Oul cu nume
- Oul cu scară dublă în cruce

ARBORELE COSMIC / COPACUL VIEȚII

Parafrazându-l pe C. Prut în capitolul dedicat Arborelui vieții, la capătul unor aventuri – în fapt traiectul său existențial – care îl poartă din țară în țară, prin tărâmurile lumii cu dor și prin cele ale lumii fără dor, oșanul se retrage într-un **arbore**, ieșind astfel din timpul istoric pentru a fi permis de liniștea izbăvitoare.⁹⁵

Copacul vieții pe o ulcică veche de Vama
Foto: Romeo Komaromi

Copacul vieții sculptat pe un lingurar vechi din lemn,
Vama – Țara Oașului / Foto: Romeo Komaromi

“Retragerea în arbore a eroului – a principiului luminii, raționalității și energiilor vitale – apare ca un moment necesar în ordinea cíclică a lumii, care repune în mișcare o nouă generație, o nouă dimineață, o nouă primăvară, o nouă vreme. În acest spațiu regenerativ tinde să se cufunde ființa trecătoare a omului, pentru a se solidariza cu procesele care fac posibilă reluarea experienței: redeșteptarea, reînvierea, renașterea.”⁹⁶

Motivul ornamental al **copacului vieții** este legat de cultul străvechi al dendrolatriei (cultul arborilor), de un complex de credințe populare privitoare la axa lumii care unește pământul de cer.

*De doru mândrilor mele,
Zbd'ară pt' etrile-n vâlcele,
Și copacii-n dosurele!*

**Țăpuritură din Gherța Mare –
Anuță Coșan**

⁹⁵ Vezi Constantin Prut, *Calea rădăciță – O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991, p.78.

⁹⁶ Constantin Prut, *Calea rădăciță – O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991, p. 78.

Bradul întruchipează cea mai veche reprezentare a arborelui lumii, fiind atestat încă din epoca traco-dacică, cu conotații ca *osia lumii*, *stâlpul casei*, ramura de brad fiind o expresie artistică care mărturisește persuasiv fuziunea omogenă și coerentă între referentul concret din Realitate și limbajul abstract.

Înrădăcinându-se în țăriile cerului pentru a extrage de acolo seva eternității, oșenii descoperă miracolul vieții, urcând pe scara cu fuștei care nu *să gată* niciodată...

Altoind realități arhetipale – grădina primordială, pomul cunoștinței binelui și răului, paradisul, **copacul vieții** împistrit pe ouăle din Cămărzana, readuce *nostalgia originilor* în impulsul unui prezent continuu, reiterând și reînnoind ființa în actul de creație artistică – o **încondeiere actuală cu veșnicie**.

*Copacul vieții cu rădăcinile în cer, pe ou încondeiat în Cămârzana, 2016
Foto: Mihaela Grigorean*

*Copacul vieții pe ou încondeiat în Cămârzana, 2017
Foto: Mihaela Grigorean*

*Copacul vieții pe ou încondeiat în Cămârzana, 2017
Foto: Mihaela Grigorean*

Scara-cerc

Scara – cerc pe ou încondeiat în Cămârzana, 2017 Foto: Emilian Moldovan

Scara – cerc pe ou încondeiat în Cămârzana, 2017 Foto: Emilian Moldovan

Oul cu nume

Maria - o punte-dor împctcistrită pe scara de ceară dintre cerul din noi și pământul de acasă

Prenumele a început să fie marcat pe ouăle din Cămârzana o dată cu plecarea oșenilor în străinătate, devenind treptat o conexiune simbolică a legăturilor de familie care se reconstruiesc și se revigorează an de an, la Paști.

Ou împctcistrit cu nume pentru cei plecați în străinătate, Cămârzana 2016/ Foto: Mihaela Grigorean

Între cei rămași acasă și oșenii de departe, există o **punte-dor** – care unește obârșiile cu fascinația neostoită spre nemargini, precum scara cu fuștei care nu-și termină niciodată urcușul...cătrec sine, spre înalt....

Biblioteca Județului Satu Mare

Oul cu scară dublă în cruce

*Scară dublă în cruce pe ouă încondeiate în Cămârzana, 2016
Foto: Mihaela Grigorean*

Oșenii nu uită să împistrițeze ouă în străinătăți

Azi, de Paști, oșanul stă cu coșarca cu ouă împchistrite pe pragul casei ființei lui. O casă care poate fi construită oriunde, în satul natal, sau în străinătate. Lui îi e dragă oricum,

fiindcă știe că atunci când bați la poarta lui, el o deschide de dinlăuntru, de acolo de unde zidurile au căldura simțirii și trăinicia cugetării oșenești.

Sărbătoarea Paștelui în Italia, 2017 / Foto: Simona Finta din Cămârzana

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Artur Gorovei, *Ouăle de Paști*, Editura Paideia, București, Ediție specială, Mircea Eliade, De la Zalmoxis la Genghis-Han, Editura Humanitas, București, 1995
- Ivan Evseev, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, Editura „Amarcord”, Timișoara, 1994
- Unde bea curcubeul apă. Rituri magice din Țara Oașului*, Selecția și transcrierea textelor prefață, studiu introductiv, indici și bibliografie de Eleonora Sava, Editura Fundației pentru Studii Europene, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2008
- Rituri de trecere din Țara Oașului*, corpus de texte, Selecția și transcrierea textelor, Prefață, glosar și indici de Eleonora Sava și Maria Candale, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2011
- Ana Cicio, *Colinde, zei și mistere*, Editura Dacia XXI, Cluj-Napoca, 2010
- Paul Petrescu, Georgeta Stoica, *Arta populară românească*, Editura Meridiane, București, 1981
- Constantin Prut, *Calea răătăcită – O privire asupra artei populare românești*, Editura Meridiane, București, 1991
- Ioniță G. Andron. *Schiță biografică, articole, interviuri, evocări, fotografii*, Ediție îngrijită de Ștefan Haiduc, Editura Citadela, Satu Mare, 2017
- Ioniță G. Andron, *Racșa – locuri și oameni*, Editura Gutinul, Baia Mare, 2001
- Ion Mușlea, *Cercetări folklorice în Țara Oașului*, în Anuarul Arhivei de Folklor, 1932, Academia Română, Anuarul Arhivei de Folklor, Cartea Românească, Cluj
- Din Țara Oașului. *Strigături (Țipurituri), Orații de nuntă, Bocete*, Culese de: Vasile Pop, fost candidat de avocat, Negrești, Tipografia „Sf. Vasile” Bixad – jud. Satu Mare, 1937
- Dicționar de simboluri*, Jean Chevalier, vol. 1-3, Alain Gheerbrant, Editura Artemis, București, 1995
- Simeon Florea Marian, *Sărbătorile la români. 3. Cincizecimea.*, Editura Saeculum I.O., București, 2015
- Vasile Scurtu, *Cercetările folklorice în Ugocea românească*, Anuarul Arhivei de Folklor, VI, publicat de Ion Mușlea, Academia Română, București, 1942
- Lenuța Bura Pop, *Fata din Cămara Zânelor*, p.55, Carte editată de Muzeul Țării Oașului, ediție îngrijită, note, glosar și postfață de R. Vârnav, Negrești-Oaș, 2012
- Tarna Mare – un sat din ținutul Tisei Superioare – monografie*, coord. Ovidiu Molnar, Editura Citadela, Satu Mare, 2011
- 1000 de simboluri – Semnificația formelor în artă și mitologie*, Rowena și Rupert Shepherd, Editura Aquila, Oradea, 2007
- Nicolae Dunăre, *Ornamentică tradițională comparată*, Editura Meridiane, București, 1979
- Gheorghe Haiduc, *Folclor și etnografie din Țara Oașului*, Ediție îngrijită de Ștefan Haiduc, Editura Lamura, Negrești-Oaș, 2004
- Ion Ghinoiu, *Mitologia română*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2013
- Ion Ghinoiu, *Lumea de aici, lumea de dincolo*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999
- Ion Ghinoiu, *Panteonul românesc*, Editura Enciclopedică, București, 2001
- Daniel Cojanu, *Ipostaze ale simbolului în lumea tradițională*, Editura Lumen, Iași, 2009
- Ioan Marchis, *Nodul dacic*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2014
- Victor Kernbach, *Universul mitic al românilor*, Editura Științifică, București, 1994
- Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985

Dorel Petrehuș, *Mireasă*
acrilic și ulei pe pânză țărănească

**Biblioteca Județeană
Satu Mare**

CUPRINS

Gând încondeiat

Unde s-au ascuns meșteșugarii Oașului?

Excurs 1 - Contribuții la aprofundarea obiceiurilor din timpul perioadei pascale -
Ouăle „împțchistrite” din Cămârzana (Țara Oașului), Ciprian Emanuel Honca

Excurs 2 - Despre începuturi și facerea lumii, Ana Cicio

Cămârzana - pe puntea dintre rânduiala inimii și a cea a tradiției

Cum putem descuia frumusețile ascunse în Cămara Zânelor?

Vibrația și energia simbolului în conștiința oșenilor

Paștele în Cămârzana - lumină din lumina spiritualității oșenești

Funcții decorative-ritualice ale oului în tradițiile Oașului

Ouăle încondeiate din Cămârzana - însemne simbolice ale universului oșenesc

Etapele încondeierii ouălor

Culorile împțchistreliei

Alfabetul convenției decorativ-simbolice oșenești

Punctul. Pupii

Scara cu fuștei

Ce sunt fușteii și care este rolul lor în urcușul inițiatic?

Descifrare sufletească a scării cu fuștei

Scara cu fuștei de frunză

Scara cu fuștei de pupi

Scară cu fuștei de coarnele berbecului - cârligăți

Scara cu fuștei de brad

Scara cu fuștei de laba găștii

Scara cu fuștei de brad și fluturi

Scară cu fuștei de unda apei - colții lupului - calea rătăcită

Scară cu fuștei de cruce în X

Scară cu fuștei de romb

Ornamente centrale: animaliere, geometrice, fitomorfe

Ornamente atipice

Calea rătăcită a destinului oșenesc

**Biblioteca Județeană
Satu Mare**